

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bestuurskundige Berichten maart 2005: thema: Duurzaamheid en de overheid

Horck, B. van; Plas, F. van der; Versteeg, R.; Pronk, J.; Libgott, R.; Gorcum, G. van; Essakkati, H.

Citation

Horck, B. van, Plas, F. van der, Versteeg, R., Pronk, J., Libgott, R., Gorcum, G. van, & Essakkati, H. (Eds.). (2005). Bestuurskundige Berichten maart 2005: thema: Duurzaamheid en de overheid. *Bestuurskundige Berichten*, 20(2). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3211345>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3211345>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Post KBskundige Berichten

TE 6580

gazine van de Bestuurskundige Interfacultaire vereniging Leiden

TPG Post

Port betaald
Port payé
Pays-Bas

Interviews met:

“Paul de Krom (VVD)
en Aboutaleb (PvdA)”

Beschouwing:

“Een beter milieu begint
bij de overheid”

THEMA: DUURZAAMHEID
EN DE OVERHEID

B.I.L. in Parijs:

“Du Pain, du vin et...
Le Pen”

B.I.L. IVe
Lustrum
1985-2005

Waarom niet Den Haag ? Als je voor het stadhuis staat dan zie je het pas. Wat een gebouw, wat een ambitie. En zodra je binnenkomt voel je het: dit is een grote gemeenschap. Met een veelheid aan mensen, culturen, architectuur en bedrijvigheid. Zo divers als het stadhuis, is heel Den Haag. Mensen die de grote stad draaiende houden door haar te organiseren, besturen en moderniseren. Daar wil je toch bij horen, daar wil je toch aan proeven, daar wil je van leren. Als dat voor jou opgaat, is werken in het traineeprogramma misschien wel iets voor jou.

Gemeente Den Haag

Het trainee-programma start elk jaar in september. U kunt zich nu aanmelden via onze site. De aanmelding moet binnen zijn voor 1 april aanstaande.

Bij de gemeente Den Haag werken ruim 7500 mensen verdeeld over 13 diensten. Deze diensten zorgen gezamenlijk voor een enorm pakket aan dienstverlening aan haar bewoners. De ene dienst is meer met uitvoerend werk, de andere dienst meer met beleidstaken bezig. De miljardenbegroting dwingt tot een bedrijfsmatige en zakelijke werkwijze. Sommige onderdelen moeten zelfs concurreren met het bedrijfsleven om interne opdrachten te verwerven. De gemeente Den Haag heeft daarom zowel een maatschappelijke als bedrijfsmatige oriëntatie.

Meer informatie en meer banen?
www.denhaag-trainees.nl

TRAINEE

In Den Haag kun je twee jaar als trainee aan de slag. Je bent verantwoordelijk voor in elk geval twee projecten bij twee verschillende onderdelen van de organisatie. Met je coach en je mentor maak je een persoonlijk ontwikkelingsplan. Tijdens de eerste negen maanden volg je naast je werk een introductieprogramma. Daarnaast werk je nog gemiddeld 1 dag per week met andere trainees aan een gemeentebreed project of volg je een training.

Meer weten? www.denhaag-trainees.nl
of bel Nathalie Denz (070) 353 2502; mail: n.denz@bsd.denhaag.nl.

Kennis en vaardigheden

- universitaire opleiding;
- maximaal twee jaar werkervaring;
- initiatief, teamgeest en een resultaat- en veranderings-gerichte houding.

Arbeidsvoorwaarden

- startsalaris ± € 2627,-;
- uitstekende opleidingsfaciliteiten;
- activiteiten van Jong Den Haag;
- baangarantie en postdoctorale opleiding na traineeprogramma.

Talentenjacht
Foto: Bestuursdienst

Waarde leden,

Het bestuur is alweer vijf maanden bezig de B.I.L. een 'duurzaam' karakter te geven. Als commissaris Acquisitie & Promotie heb ik mijn plaats binnen het bestuur helemaal gevonden. Ik geniet volop van de B.I.L. activiteiten. De korte buitenlandse reis naar Parijs was erg geslaagd. De mooie woorden 'als een dolle' vonden hier hun oorsprong. Ook het Stoplichtfeest was een en al gezelligheid.

In eerste instantie heb ik gesolliciteerd voor de lustrumcommissie. Ik twijfelde tussen deze commissie en het bestuur. Na een nachtje geslapen te hebben, is het dan toch het bestuur geworden. Want wat is er nog mooier dan in het lustrumbestuur te zitten, een kans die een keer in de vijf jaar voorkomt?

Een van de leuke kanten van Acquisitie & Promotie vind ik het contact met bedrijven. Ik krijg steeds beter een beeld waar ik wel of niet zou willen werken. De Commissie A&P is goed bezig. Het kost enige inspanning, maar we houden wel van een uitdaging. Met onze Ambitieuze Praatjes slaan we ons mannetje. Als het lukt om een sponsor te werven, geeft dat een extra goed gevoel.

Naast A&P heb ik de verantwoordelijkheid gekregen om het StOP Feest te organiseren. Een initiatief tussen elf studieverenigingen. Als voorzitter van de Commissie was ik vastbesloten het feest tot een succes te maken. Even bang dat het feest niet zou aanslaan bij de mensen, was dit niet goed ingeschat. De mensen stonden tot buiten Quintus in de rij! Mijn inspanningen zijn zeker beloond. Ik heb genoten, en voor diegenen die er waren, ik hoop jullie ook!

Om de duurzaamheid van het bestuur te waarborgen is teambuilding een belangrijke strategie gebleken. Tevens een gouden tip van voorgaande besturen, want dan leer je pas echt je bestuursgenoten kennen. Bestuursweekenden, borrelen bij Martin's Biercafé en bestuursetentjes dragen hier allen aan bij. Om niet het beeld te creëren dat het bestuur alleen een borrelclub is, wil ik u mededelen dat wij ook nog in groepsverband aan sport doen. Zo af en toe lopen we een stuk hard ter voorbereiding aan de Batavierenrace.

En als ik het echt heb gehad, neem ik gewoon 'the midnight train to Georgia'...

Ik wens iedereen succes met de tentamens.

Elvira Visser

Commissaris Acquisitie & Promotie

Bestuurskundige Berichten

Semi-wetenschappelijk Magazine van de Bestuurskundige Interfacultaire vereniging Leiden

Postbus 9555, 2300 RB Leiden
Tel. 071-5273696
Fax. 071-5273979
E-Mail: bil@bilboard.nl
www.bilboard.nl

Commissaris: Bart C.A. van Horck
Hoofdredactie: Frank van der Plas

Redactie: Rolf Versteeg, Jan Pronk, Ruben Libgott,
Govert van Gorcum, Hayat Essakkati

Vormgeving: Bart C.A. van Horck, Ruben Libgott

Gastschrijvers: Anne van Schaik, Hessel Heins,
Jolanda Dekkers, Gijs Termeer, David Lowery,
Shirley van As, Dimiter Toshkov, Wim van Noort,
Ine Koevoet

Redactieraad: Dr. F.M. van der Meer
Prof. dr. M.R. Rugers

ISSN 0920-5772
Copyright 2005 B.I.L.

Kopij voor de redactie Via e-mail (bil@bilboard.nl) of
op diskette in Word formaat

Advertenties Elvira Visser, 071-5273696

Oplage 650 stuks

Abonnement Leden van de B.I.L. ontvangen Bestuurskundige Berichten gratis thuis. Voor niet leden kost een abonnement €11,35 per jaar. Dit dient te worden voldaan op bankrekening 56.65.22.357 t.n.v. de B.I.L. Leiden o.v.v. abonnement B.B. of op giro 9200 van de ABN-Amro Leiden o.v.v. B.I.L. rekeningnummer 56.65.22.357; abonnement B.B.

Bestuurskundige Berichten is een uitgave van de Bestuurskundige Interfacultaire vereniging Leiden (B.I.L.) en verschijnt viermaal per jaar. Het is niet toegestaan zonder toestemming van de redactie op enigerlei wijze het geheel of delen van dit nummer te reproduceren. Waar redacteurs op persoonlijke titel hun mening geven is dit niet noodzakelijkerwijs die van de gehele redactie. De redactie behoudt het recht voor stukken in te korten, te veranderen dan wel niet te plaatsen.

Druk: **DRUKKERIJ JANSEN B.V.**

Drukkerij Jansen B.V.
Breestraat 8
2311CR Leiden

19e JAARGANG, NUMMER 3, Maart 2005

7 - Milieudefensie

Het gaat slecht met de bossen op aarde. Vooral de tropische regenwouden slinken in hoog tempo. De bossen sneuvelen door de vraag naar hout, papier en door bijvoorbeeld de aanleg van oliepalmplantages en garnalenkwekerijen, wegen en stuwdammen.

12 - Kyoto: Gedoemd te mislukken

"Dit verdrag gaat in tegen de economische belangen van de staten. De beperking van vervuiling heeft namelijk consequenties voor de economische activiteiten die ontplooid kunnen worden. Energieverbruikende industrieën zullen in principe moeten worden aangepakt om te komen tot een terugdringing van de vervuiling."

BESTUURSKUNDIGE BERICHTEN

- 1 Bestuurspraat
- 2-3 Colofon/Redactioneel
- 2-3 Inhoud

THEMA - DUURZAAMHEID

- 5 Beschouwing: Duurzaamheid en de waddenzee
- 7 Opinie: Milieudefensie
- 8 Column: Heins
- 9 Tegencolumn: Jan Pronk
- 10 NUON: Duurzaam ondernemen
- 12 Beschouwing: Kyoto
- 14 Beschouwing: LHUMP-Project
- 16 Interview: Paul de Krom
- 19 Beschouwing: Milieubeleid
- 22 Beschouwing: Milieu-organisaties
- 24 Samenvattend Artikel

Halverwege...

We zijn halverwege het collegejaar en het derde nummer van de Bestuurskundige Berichten ligt bij alle leden op de deurmat. Ondertussen werkt de redactie in het diepste geheim aan een speciale lustrum-uitgave, in het kader van het 20-jarig bestaan van de B.I.L.

De discussie over het openhouden van de kerncentrale in Borsele en de ratificatie van het Kyoto-verdrag door Rusland, waren voor de redactie aanleiding om het thema van dit nummer 'Duurzaamheid' te maken. In het extra-dikke thematische katern wordt het milieubeleid vanuit tal van verschillende invalshoeken belicht. Zo geeft energiebedrijf NUON haar visie op duurzaam ondernemen en maakt Milieudefensie zich sterk om illegale houtkap tegen te gaan. In een uitgebreid interview met VVD-kamerlid Paul de Krom wordt gesproken over tal van onderwerpen die betrekking hebben op energie. Vanuit de institutionele contracttheorie wordt door Rolf Versteeg betoogd waarom het Kyoto-verdrag "Gedoemd te mislukken" is. Ruben Libgott geeft een uitgebreide beschouwing over het milieubeleid van de overheid in "Een beter milieu begint bij de overheid". Door zes mythen over milieuorganisaties te ontzenuwen, verklaard David Lowery waarom milieuorganisaties zoveel invloed hebben op het milieubeleid.

Als u zelf uw steentje wilt bijdragen aan een schoner milieu en u meer wilt weten over hoe op hogescholen en universiteiten studenten bewust worden gemaakt van energie- en papierverbruik, moet u vooral het artikel van LHUMP lezen. U zult nooit meer hetzelfde denken over dubbelzijdig kopiëren. Indien u oude BB's niet in een archief bewaart, raden wij u aan nadat u alles zorgvuldig gelezen hebt, de nietjes uit het midden van de BB te verwijderen en de BB bij het oud-papier te deponeren.

Verder vindt u in dit nummer een verslag van de korte buitenlandse reis naar Parijs. Aansluitend bij het thema immigratie- en integratie van deze reis is wethouder Ahmed Aboutaleb van Amsterdam geïnterviewd naar zijn mening over integratie van Marokkanen in Nederland. "Geef de pen door" is dit keer geschreven door Dimiter Toshkov, die momenteel onderzoek doet naar het omzetten van EU-richtlijnen in de nieuwe lidstaten. Voor B.I.L.-lid in Leiden is dit keer Dienneke Huis in 't Veld benaderd. Dienneke was commissaris Acquisitie en Promotie van 2002 tot 2003 en is momenteel assessor van de FSU.

Namens de redactie wens ik u veel leesplezier en succes met de aankomende tentamens toe!

Frank van der Plas, hoofdredacteur

33 - Interview: Aboutaleb

"Le Pen heeft 15% van de totale stemmen. Bij de laatste verkiezingen is zijn partij wel enigszins gezakt. Ik denk niet dat Wilders op dat niveau kan concurreren. Er schuilt een zekere aantrekkingskracht in zijn radicale uitspraken. Bovendien groeit zijn populariteit door personen zoals Mohammed B. en Samir A. Wilders wordt echter geen nieuwe Pim Fortuyn."

42 - Terugblik: Wim van Noort

"Bij toeval werd ik in 1979 student-assistent bij de toenmalige vakgroep Algemene en Wijsgerige Sociologie; mijn belangrijkste reden om te solliciteren was dat er in die tijd bij sociologie geen in mijn ogen aantrekkelijke afstudeerrichting aangeboden werd."

VERENIGING

- 26-27 Kiekjespagina
- 28 B.I.L.-lid in Leiden: Dienneke Huis in 't Veld
- 30 Reisverslag: Parijs
- 32 Kiekjespagina: Parijs
- 33 Interview: Aboutaleb
- 35 Prikbord/Agenda
- 36 Verslag: Zorgforum

STUDIE

- 38 Geef de Pen door aan...
- 40 Stageverslag

LUSTRUM

- 42 Terugblik: Zelfportret Wim van Noort

Nederland anno 2030?

thematisch katern: DUURZAAMHEID EN DE OVERHEID

Duurzaamheid en de Waddenzee

Op maandag 8 november 2004 stond er in het NRC Handelsblad een artikel¹ over gas boren in de Waddenzee. Hierin stond het volgende: "Decennialang hebben wetenschappers, gaswinners, vissers en natuurbeschermers ruzie gemaakt over de Waddenzee. Maar dat is voorbij. Morgen beslist de Kamer." In dit krantenartikel wordt bericht dat de Tweede Kamer zal gaan besluiten over het boren naar gas in de Waddenzee. Het citaat, in het artikel de inleidende kop, geeft aan dat de weg naar het besluit geen makkelijke is geweest. Het artikel geeft een korte samenvatting van de tijd voorafgaand aan het besluit.

Dit besluit heeft te maken met het beleid van het kabinet ten aanzien van het boren naar gas in de Waddenzee. Het beleid is een samenspel tussen milieu, recreatie en gaswinning. In het artikel komt naar voren dat er een lange periode van overleg aan vooraf is gegaan. De Nederlandse Aardolie Maatschappij, de Waddenvereniging en de overheid waren bij dit overleg betrokken. Net als bij veel Nederlandse, grootschalige, projecten komt ook hier het milieu bij kijken, in dit geval vertegenwoordigd door de Waddenvereniging. Het probleem is een goede afweging maken tussen de diverse belangen en een echte Nederlandse consensus te creëren. Wat in de praktijk nooit makkelijk is.

Wat is er aan de hand?

Allereerst een korte inleiding in het probleem. In februari 1993 presenteert de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) plannen voor ondergrondse opslag van gas en om het gas in de Waddenzee en het IJselmeer te winnen. Volgens de NAM is dit nodig om te kunnen blijven voldoen aan de piekvraag naar aardgas. De NAM presenteert plan met het oog op 1994, in dit jaar vervalt namelijk de ingestelde 'pauze' op het boren in de Waddenzee. Het kabinet

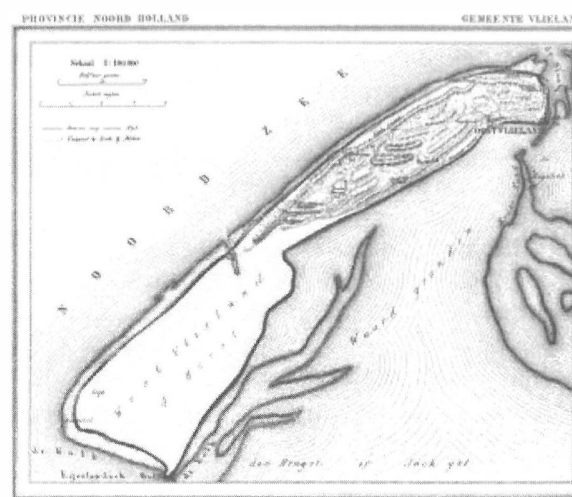
"Het probleem is een goede afweging maken tussen de diverse belangen en een echte Nederlandse consensus te creëren. Wat in de praktijk nooit makkelijk is."

wil deze pauze verlengen met nog eens tien jaar. Hier begint de tegenstelling zich al af te tekenen. In 1997 maakt de Waddenvereniging bekend tegen alle vormen van gaswinning in de Waddenzee te zijn. Hierdoor raakt er een derde partij betrokken bij de beleidsvorming. Deze drie partijen plegen regelmatig overleg en ook binnen de Tweede Kamer is er onenigheid. Diverse kamerdebatten worden gevoerd in het kader van dit beleid met als onderwerp de gaswinning in de Waddenzee. Eind 1999 is het kabinet tegen boren, maar er is onenigheid. Langzamerhand begint het tij te keren in het voordeel van de NAM. In maart 2002 maakt de minister van Economische Zaken, Annemarie Jorritsma (VVD) bekend dat zij vóór gasboringen is. Daarbij komt dat de NAM wel vergunningen heeft voor proefboringen, maar door voortdurend tegenwerken van milieuorganisaties is dit nooit gebeurd. Rond mei 2003 is het kabinet om: boren wordt deels toegestaan. Dat het kabinet plots van mening veranderd is, komt vooral door de nieuwe coalitie onder leiding van Jan-Peter, voor wie milieubeleid een lagere prioriteit heeft, die na de verkiezingen aan de macht is gekomen. In september 2003 wordt er een commissie van wijze mannen (en één vrouw) ingesteld die onderzoek moet doen of het mogelijk is om te boren naar gas zonder milieugevolgen.

De commissie brengt in maart 2004 het advies uit dat boren zonder schade kan. In juni 2004 staat het kabinet boren naar gas in de Waddenzee toe. Dit komt doordat er een rapport is uitgekomen, waarin het vissen naar kokkels in de Waddenzee als het grootste gevaar wordt gezien. Het uiteindelijke besluit is dan ook een compromis tussen het kabinet, de NAM en de Waddenvereniging. Boren in de Waddenzee wordt toegestaan, maar er wordt wel 500 miljoen euro geïnvesteerd in het milieu en de kokkelvisserij wordt uitgekocht en verdwijnt hierdoor uit de Waddenzee. Dit lijkt het einde te zijn, maar het is nog niet over. Het slagveld wordt meer en meer verlegd naar de kokkelvissers. Gaswinning mag, daar is iedereen over uit, maar over het uitkopen van de kokkelvissers, 80 (!) arbeidsplaatsen, is nog akkoord bereikt.

Polder-overleg

De beleidvorming rond het boren naar gas in de Waddenzee is een prachtig concreet voorbeeld van beleidvorming wat met het behoud van het milieu te maken heeft. Daarbij kan men zelfs het abstracte model van de Rational Actor Model (RAM)² gebruiken om enig structuur in het proces aan te

brengen. Er zijn verschillende beleidsalternatieven, actoren en preferentievorgorden van deze actoren. De actoren zijn de NAM, de Waddenvereniging en natuurlijk de overheid. Oftewel 'niet-milieu' tegen 'wel-milieu' met de overheid als

“Na verloop van tijd komt het meer en meer in de publiciteit, onder druk van de publieke opinie en de natuurbeschermingsorganisaties, en het ziet er naar uit dat de Tweede Kamer bij draait en het boren gaat tegenhouden. Men is op een doodlopend punt beland.”

gunstiger. Na verloop van tijd komt het meer en meer in de publiciteit, onder druk van de publieke opinie en de natuurbeschermingsorganisaties, en het ziet er naar uit dat de Tweede Kamer bij draait en het boren gaat tegenhouden. Men is op een doodlopend punt beland. Totdat de heer Wouter van Dieren als policy-entrepreneur² weer komt met het plan van Pieter Winsemius. Na het opnieuw voorstellen van het plan, op het juiste moment en aan de juiste mensen gaat het snel. In januari 2003 ontstaat er een window of opportunity. Vervolgens wordt er op Terschelling, naar Oud-hollands gebruik flink gepolderd: een overleg tussen de betrokken actoren in informele sfeer. De natuurverenigingen blijven tegen, maar men komt tot de conclusie dat niet naar gasboren ook geen oplossing is. In september wordt er een commissie van drie ingesteld (de commissie-Meijer) en deze komt tot de conclusie dat boren naar gas kan, mits er minimaal 800 miljoen euro naar het milieu gaat en, naar aanleiding van wat bleek uit een rapport van de “Fryske Akademy” in Leeuwarden, dat kokkelvisserij het grootste gevaar voor de Waddenzee vormt, dat de kokkelvisserij moet verdwijnen. Tot op de dag van vandaag wordt er nog gediscussieerd, niet meer over gasboren: ja of nee, maar over de hoogte van het bedrag wat er naar het milieu moet. De discussie is verschoven van gasboren naar vergoeding en men is er nog lang niet over uitgepraat.

Blind voor duurzaamheid?

Uit deze casus blijkt dat het milieu bij zulk soort ingrijpende projecten een erg heet hangijzer is. In principe is de bestaande status quo er een van achteruitgang voor het waddengebied. Een goed, nieuw plan ligt er en men weet als natuurbeschermingsorganisaties ook wel dat het een uitstekende oplossing is. Toch blijft men praten over alternatieven, terwijl deze toch allemaal zijn afgewogen tegen elkaar door de commissie-Meijer. Het lijkt wel alsof men niet in duurzaamheid gelooft, aangezien duurzamer omgaan met de waddenzee

betekend dat het kokkelvissen moet stoppen en er geld moet komen om het milieu te kunnen herstellen en behouden. Dat de duurzame manier van schuin naar gas boren hier voor kan zorgen, lijkt men niet te willen zien, aangezien een duidelijke uitkomst nog steeds wordt tegen gehouden. □

Govert van Gorcum

Noten

¹ NRC Handelsblad, “Weinig bezwaren meer tegen winning waddengas”, 8-11-2004

² Allison, G.T. en P. Zelikow (1999), *Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston: Longman

³ Bovens, M.A.P., P. 't Hart, M.J.W. van Twist, U. Rosenthal (2001), *Openbaar bestuur: beleid, organisatie en politiek*, Alphen aan den Rijn: Kluwer

scheidsrechter. Tot 1994 is het beleid rond gasboren een spelletje van de NAM met de overheid, de NAM heeft rapporten op laten stellen en onderzoek laten doen en men is er van overtuigd dat het boren door kan gaan. Verder is er geen eenduidig beleid met betrekking tot het milieu van de Waddenzee. Men staat bijvoorbeeld wel schadelijke visserij toe, maar het boren naar gas, wat minder schadelijk is, staat men absoluut niet toe. Het boren naar gas is minder schadelijk, doordat er schuin naar het gas wordt geboord, zodat er geen boortorens in de waddenzee komen te staan. Rond 1994 worden de natuurbeschermingsorganisaties wakker en komt er zo een duidelijke nieuwe actor bij. De voorzitter van de vereniging Natuurmonumenten, Pieter Winsemius, stelt een compromis beleidsalternatief op, zodat er én geboord kan worden én het milieu gespaard wordt. Het is een eenvoudig en doeltreffend plan: een deel van de opbrengsten van de gaswinning gebruiken om het milieu te behouden. De NAM ziet hier niks in, want het plan van de regering was voor haar

“Nederlandse regering moet ontbossing stoppen”

Wereldwijd neemt de ontbossing toe. Grote aanjager van de ontbossing is de sterke behoefte aan houtproducten en producten als soja, garnalen en palmolie. Ook de houthandel speelt een grote rol. Milieudefensie vindt dat de Nederlandse overheid harde maatregelen moet nemen en er in Europa voor moet zorgen dat de import van illegaal hout aan banden wordt gelegd.

Het gaat slecht met de bossen op aarde. Vooral de tropische regenwouden slinken in hoog tempo. De bossen sneuvelen door de vraag naar hout, papier en door bijvoorbeeld de aanleg van oliepalmplantages en garnalenkwekerijen, wegen en stuwdammen. Ook in niet-tropische gebieden zoals Noord-Amerika, Europa en Siberië sneuvelen eeuwenoude wouden, om plaats te maken voor saaie productiebossen waar de biodiversiteit grotendeels is verdwenen. De cijfers zijn ronduit alarmerend: Wereldwijd is al 46 procent van het oerbos verdwenen. In Indonesië verdwijnt elke minuut zeven hectare bos. De verwachting is dat over vijf jaar er geen oorspronkelijk tropisch bos in Indonesië meer zal zijn. Vergelijkbare ontwikkelingen zijn

“Wereldwijd is al 46 procent van het oerbos verdwenen. In Indonesië verdwijnt elke minuut zeven hectare bos.”

te zien in andere landen in Zuidoost-Azië, Afrika en Latijns Amerika.

Als we niet snel maatregelen treffen, is het definitief te laat. Dan sterven nóg meer dieren en planten uit, wordt de leefomgeving van inheemse volken verder verwoest en krijgen steeds grotere gebieden te maken met klimaatproblemen.

Illegale kap

De strijd tegen ontbossing heeft voor Milieudefensie grote prioriteit. Met name de illegale kap vindt in onze ogen geen genade. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om kappen buiten de grenzen van een vergunninggebied of het weghalen van andere boomsoorten dan toegestaan. Bedrijven schenden hiermee stelselmatig nationale en internationale bosbeschermingswetten. Dramatische cijfers laten zien dat het hoog tijd is om deze ontwikkeling een halt toe te roepen. In landen als Kameroen, Indonesië en Brazilië bedraagt het aandeel illegaal gekapt hout wel 50 tot 80 procent. Al een aantal jaren voert Milieudefensie campagne om de import van illegaal hout te stoppen. Illegale houtkap heeft een vernietigend effect op de laatste tropische regenwouden en de miljoenen mensen die afhankelijk zijn van deze bossen. Door de kap van bossen verdwijnen planten en dieren. De lokale bevolking, die vaak afhankelijk is van het bos voor haar overleven, kan geen hout of voedsel meer vinden en komen zo in grote problemen. Bij de aanleg van garnalenkwekerijen worden vaak hele kustgebieden kaalgekapt. Het gevolg is dat er erosie optreedt, waardoor er modderstromen ontstaan en hele stukken kust in zee verdwijnen. Het merendeel van de Nederlandse houthandelaren, verenigd in de VVNH (Vereniging van Nederlandse Houthandelaren, red), heeft in 2003 een gedragscode ondertekend waarin werd verklaard geen

illegaal hout meer te importeren. Vanaf januari 2004 zou daarmee de Nederlandse houtsector ‘illegaal hout-vrij’ moeten zijn, aldus de VVNH. Maar onderzoek van Milieudefensie naar houtstromen van Kameroen naar Nederland toont echter aan dat er nog steeds hout wordt verhandeld door Nederlandse houthandelaren, afkomstig van dubieuze bedrijven in Kameroen die betrokken zijn bij illegale praktijken. Naar schatting 50 procent van het tropisch hout dat ons land binnenkomt, is nog steeds illegaal en draagt daarmee in ernstige mate bij aan wereldwijde ontbossing. De houtsector erkent inmiddels dat de maatregelen die ze zelf neemt onvoldoende zijn en heeft de overheid gevraagd om een algeheel importverbod van illegaal hout. Ook de Tweede kamer heeft in een motie om een dergelijk verbod gevraagd. In Europees verband zijn maatregelen in voorbereiding om het probleem aan te pakken. Reden voor optimisme zou je denken. Helaas blijken de

maatregelen die de Europese Unie wil nemen zo lek als een mandje.

De EU-maatregelen worden alléén van kracht voor landen die vrijwillig afspraken maken met de EU. Het gevolg daarvan is dat illegale houtstromen gewoon zullen verschuiven en het hout via andere landen Nederland zal binnenkomen. De Europese afspraken gelden slechts voor een beperkt aantal houtproducten. Tuinmeubelen, triplex of papier vallen bijvoorbeeld niet onder het verbod. En het ontbreekt aan duidelijke eisen waaraan (certificering van) legaal hout moet voldoen, waardoor een wildgroei van oncontroleerbare claims ontstaat.

De maatregelen die de EU voorstelt zullen de import van illegaal hout amper tegenhouden. Milieudefensie wil daarom dat de Nederlandse overheid haar eigen verantwoordelijkheid neemt. Ze moet zorgen voor een algeheel importverbod, voor alle landen en voor alle (illegale) houtproducten. De consument moet op kunnen vertrouwen dat er geen illegaal hout meer op de Nederlandse markt is. Bedrijven die het toch proberen, moeten bestraft kunnen worden. Deze regels moeten zo snel mogelijk worden ingevoerd, voordat het te laat is. □

Anne van Schaik

Anne van Schaik is campagneleider Globalisering en Milieu, Milieudefensie

Kyoto: duurdere uitstoot, niet minder!

Sinds half februari is het verdrag van Kyoto van kracht geworden. Dit betekent dat er dingen gaan veranderen, met name op het gebied van CO₂-uitstoot. Met zijn allen gaan we minder verbruiken, minder vervuilen en minder CO₂ uitstoten. En dat is nodig ook, want in dit tempo houdt onze mooie planeet het niet lang meer vol.

Geweldig initiatief dus, die Kyoto-overeenkomst (jammer dat er weer een aantal landen zonodig niet mee willen doen), maar verandert er nu echt iets of is de waarde die aan Kyoto wordt gehecht zwaar overtrokken?

Een uitstootvermindering van 5% klinkt al niet bepaald indrukwekkend, laat staan de daarbij behorende handel in emissierechten. Voor wie het verhaal over de emissierechten gemist heeft de afgelopen weken, kort gezegd komt het op het volgende neer: Elk bedrijf dat CO₂ uitstoot, krijgt een bepaalde hoeveelheid CO₂-uitstoot per jaar toegewezen in de vorm van emissierechten.

Bedrijven die meer verbruiken dan hun toegewezen emissierechten kunnen dan emissierechten kopen van bedrijven die minder uitstoten dan ze op basis van de hun toegewezen emissierechten mogen doen. Kortom, alseen bedrijf dus drie emissierechten krijgt, maar vier verbruikt kan dat bedrijf emissierechten kopen van een ander bedrijf dat maar twee emissierechten verbruikt van de drie emissierechten die het heeft gekregen. De handel in emissierechten heeft vooralsnog het meeste weg van de verkoop van gebakken lucht. Naar mijn mening heeft het kopen en verkopen van uitstootrechten weinig te maken met het milieu, maar veel meer met economie. Ik zie niet direct in dat het milieu hierbij gebaat is. Bovendien twijfel ik aan hoe je de effecten meet. Vuile lucht kan immers over komen waaien. Natuurlijk begrijp ik het idee achter emissiehandel (het ene bedrijf heeft rechten over, het ander bedrijf heeft rechten nodig), alleen leidt dit niet tot minder uitstoot. Een bedrijf dat meer uitstoot dan ze heeft toegewezen gekregen, zal er meer voor moeten betalen. Een bedrijf dat minder uitstoot zal er op verdienen. Dit kan de CO₂-uitstoot dus in evenwicht houden, tenzij de toename in uitstoot, zelfs met de emissiehandel, groter is dan de opgelegde beperking. En hoe bestraf je dan een bedrijf dat over haar hoeveelheid emissierechten heen

gaat? Sancties in de vorm van boetes zullen er wellicht komen. Of moet je zeggen: 'jullie bedrijf is door haar emissierechten heen, hebben niets meer bijgekocht om het overschot in uitstoot te dekken, u moet stoppen met productie?' Duurdere uitstoot tot gevolg dus, maar niet

minder! Volgens velen leidt de steeds duurdere uitstoot echter tot een zoektocht naar goedkoper produceren of andere energiebronnen. Het eerste punt, goedkoper produceren, is mogelijk, maar hoeft niet per se plaats te vinden. Innovatie in productiewijze is wenselijk, maar kapitaalkrachtige ondernemingen worden wellicht lang niet zo zwaar financieel geraakt door uitstootkosten. 'Who cares!' zal men denken, 'compenseren we wel met goedkopere arbeid, bezuinigen we op dat punt'. Uiteraard, geef ik toe, zal het merendeel van de bedrijven die CO₂ uitstoten op zoek gaan naar mogelijkheden om zuiniger te produceren. Niet voor niets

"De handel in emissierechten heeft vooralsnog het meeste weg van de verkoop van gebakken lucht."

speelt de discussie over kernenergie weer op. Hoe zuinig deze vorm van energie ook mag zijn, voor het milieu kan het veel grotere gevolgen hebben dan onze jaarlijkse CO₂-uitstoot. Er hoeft immers maar één behoorlijk geslaagde kernramp in een kerncentrale (met of zonder Chinese kiezelbedreactor) plaats te vinden en we hebben het milieu op (radio)-actieve wijze voor honderden jaren verknald. Ik pleit wat dat betreft dan ook voor groene energie. Alleen wel groene energie die "transparant" is. Daarmee bedoel ik, dat aan de gebruiker van groene stroom (de consument) inzichtelijk moet worden gemaakt waar die groene stroom vandaan komt. Dit houdt in dat er controles en objectieve kwaliteitseisen gesteld worden aan groene stroom, zodat gegarandeerd is dat de groene stroom ook echt groene stroom is en niet bijvoorbeeld middels kernenergie is opgewekt. Zolang groene stroom niet inzichtelijk is, is Kyoto het beste wat we hebben. Alleen heb ik er mijn vraagstekens bij of Kyoto het gewenste effect sorteert. Only time will tell... □

Heins

Kyoto?! Kernenergie is het antwoord!

In 2013 dreigt de kerncentrale in Borssele te worden gesloten. Dit mag echter niet gebeuren, want kernenergie is het antwoord op ons toekomstige energieprobleem. Over 30 jaar zal ons aardgas op zijn en zal de wereldvoorraad van fossiele brandstoffen steeds verder opraken. De prijzen voor olie en gas zullen de pan uit rijzen. Voor onze fossiele energiebehoefte zullen we steeds meer afhankelijk worden van de oliesjeiks in het instabiele Midden-Oosten en de nieuwe economische adel in Rusland. Naast het feit dat dit zeer ongewenst is, zorgt het verbruik van fossiele brandstof voor een versnelde verandering van ons klimaat. Deze zorgelijke ontwikkelingen dienen zo snel mogelijk veranderd te worden. Om van de fossiele brandstoffen af te komen, moet er naar alternatieven worden gezocht. Naast de

Naast de open deur van het zuiniger omgaan met energie, zijn de huidige duurzame energievormen geen serieus alternatief.

open deur van het zuiniger omgaan met energie, zijn de huidige duurzame energievormen geen serieus alternatief. Om dit te verduidelijken zal ik enkele voorbeelden van duurzame energie schetsen. Voor de verbranding van biomassa, importeren we houtzaagsel uit Canada om mee te verbranden in onze kolencentrales, die als de meest vervuilende centrales bekend staan en nu opeens voor duurzaam door het leven gaan. Windenergie is zeer onbetrouwbaar, omdat er alleen energie opgewekt kan worden tussen windkracht vier en acht. Daarnaast kost het bouwen van de windenergieparken (misschien zelfs op zee, want dat is wel goed voor het milieu en het aldaar aanwezige ecosysteem) miljarden, terwijl het productieproces ook veel te duur is en dus aan alle kanten moet worden gesubsidieerd om een marktconforme prijs voor het product te kunnen vragen. Tot overmaat van ramp moet er een reservecapaciteit van 75% aan conventionele centrales operationeel blijven, om bij eventueel tegenvallende productie, het energienet stabiel te houden. Zonne-energie is al helemaal niet rendabel, aangezien dit zo'n 15 keer duurder is dan de productie van de gewone elektriciteitscentrales.

Het is kortzichtig en een verkwisting van miljarden aan belastinggeld, opgebracht door de burgers, om miljarden te investeren in technologieën die hun eigen broek niet kunnen ophouden, vervuilen en onbetrouwbaar zijn.

Kernenergie is daarentegen een zeer goed alternatief. De centrales die deze energie produceren, stoten geen schadelijke stoffen uit. Kerncentrales behoren tot de veiligste en best beveiligde objecten in ons land en het kernafval is onbruikbaar voor terroristen. De opslag van kernafval is volkomen veilig, bovendien duurt de afname van de radioactiviteit geen duizenden jaren, zoals vaak is verondersteld, maar is de radioactiviteit na honderd jaar al afgenomen tot tien procent van het oorspronkelijke niveau en heeft het afval een zeer geringe omvang. Het

afval is bovendien niet een probleem dat tot in de lengte van jaren blijft, maar slechts van tijdelijke aard.

Kernenergie is veilig, stabiel, duurzaam en goed voor het milieu en bovendien het goedkoopste alternatief.

Het is niet voor niets dat Frankrijk 59 kerncentrales heeft en de nullijn nastreeft, wat betreft de CO₂ uitstoot voor het Kyoto-verdrag.

Onder invloed van een sterke milieulobby onder aanvoering van Tweede Kamerlid en ex-Greenpeace activist Diederik Samson probeert men kernenergie continu te demoniseren. De naar emo-terreur neigende associatie met de Tsjernobylramp is volkomen achterhaald. Dit is slechts te doen om het tanende aantal donateurs op te krikken, daar de mensen nog altijd gevoelig zijn voor deze gebeurtenis. Zo lijkt Greenpeace toch weer de maatschappelijk geëngageerde organisatie van weleer.

Het gaat deze zogenaamde milieuzorgorganisaties niet om het milieu, maar om het geld of om het veranderen van onze kapitalistische welvaartsstaat in een achterlijk systeem wat juist iets als Tsjernobyl heeft voortgebracht. We moeten ons niet laten intimideren door deze organisaties die dogmatisch blijven strooien met pertinent onjuiste en gekleurde informatie. Wanneer wij over 25 jaar willen beschikken over een stabiele, veilige en schone en bovendien betaalbare energievoorziening, moeten we durven kiezen voor kernenergie. □

Jan Pronk

De energie van duurzaam ondernemen

De energiemarkt is sinds afgelopen zomer een vrije markt. In de dynamische energiemarkt is ook ons bedrijf steeds in beweging. Nuon is met zo'n 10.000 medewerkers een van de grootste energieconcerns van Nederland. We zijn een complex bedrijf, ontstaan uit fusies van een groot aantal (overheids-) bedrijven. Onze kernactiviteit is de in- en verkoop, distributie en marketing van energie en aanverwante producten. Zowel in Nederland als in het buitenland. Internationaal variëren onze activiteiten van het participeren in bedrijven tot het bouwen en beheren van projecten op het gebied van water en duurzame energie. Windmolenparken, zonne-energie, waterkrachtcentrales: we zijn er op alle mogelijke manieren mee bezig. Het is dan ook niet voor niets dat we wat betreft de ontwikkeling en productie van duurzame energie een vooraanstaande rol spelen in Europa.

Duurzaamheid bij Nuon

Nuon kent sinds het midden van de jaren negentig een strategie die gericht is op een evenwichtige groei voor alle belanghebbenden. Groei dus voor aandeelhouders, klanten, medewerkers én milieu en maatschappij. Binnen de Europese energiesector willen we een vooraanstaande positie innemen op het gebied van duurzaam ondernemen. Nuon ziet duurzaamheid niet als een eindwaarde maar als een proces, een ontwikkeling. Op drie manieren brengen wij duurzame ontwikkeling in de praktijk: door het

“Nuon voert ook een pro-actief diversiteitsbeleid dat zowel past bij onze stakeholdersfilosofie als bij onze HRM-visie.”

verduurzamen van de energievoorziening, door het verduurzamen van onze bedrijfsvoering en door een maatschappelijk betrokken bedrijf te zijn.

1. Duurzame energievoorziening

Nuon richt zich op drie stappen om de energievoorziening te verduurzamen. Het beperken van de vraag naar elektriciteit, gas en warmte is de eerste stap. De elektriciteit of warmte die toch nodig is zoveel mogelijk opwekken uit duurzame energiebronnen, is de tweede stap. De derde stap is het zo efficiënt en milieuvriendelijk mogelijk inzetten van fossiele energiebronnen. Verder ziet Nuon een rol voor zichzelf weggelegd op het gebied van compensatie van CO₂-uitstoot die vrijkomt bij energieopwekking.

Milieu en leefomgeving zo min mogelijk belasten

Nuon streeft naar een energievoorziening die milieu en leefomgeving zo min mogelijk belast. Nederland heeft zich in Europees verband verplicht om in 2010 een aandeel van 9% van het totale elektriciteitsverbruik duurzaam te laten zijn. De wereldwijde energievoorziening draait voor ruim tachtig procent op fossiele brandstoffen, met uitstoot van kooldioxide en andere schadelijke stoffen als gevolg. Bovendien raken de fossiele brandstoffen ooit uitgeput. En dat is zorgelijk, want de wereldwijde behoefte aan energie zal verder blijven stijgen.

Energiebesparing

Nuon investeert in onderzoek naar efficiencyverbeteringen

in haar eigen centrales, maar ziet ook kansen om aan de gebruikerskant tot energiebesparing te komen. Spaarzaam energiegebruik draagt bij aan een schoner milieu. Geld besparen en het milieu een dienst bewijzen gaan hier hand in hand.

Nuon heeft inmiddels een groot aantal campagnes gevoerd om energiebesparing bij zowel zakelijke als particuliere klanten te stimuleren, onder meer via internet, brochures en radio- en televisiecommercials. Via de actiesite www.bespaarjedeenergie.nl zijn op verfrissende wijze energietips gecommuniceerd die meer dan 160.000 bezoekers aan het denken hebben gezet over energiebesparing.

Investeren in nieuw duurzaam productievermogen

Nuon is een belangrijke producent en leverancier van duurzaam opgewekte energie en werkt hardaan de vergroting van het aandeel duurzame energie. Wij investeren in nieuw duurzaam productievermogen en werken samen met andere organisaties op dit terrein. Zo is NoordzeeWind, het samenwerkingsverband van Nuon en Shell, door het ministerie van Economische Zaken als eerste geselecteerd om het Near Shore Windpark acht mijl buiten de kust van Egmond aan Zee te bouwen. Het plan behelst de bouw van 36 windturbines met een totaal vermogen van 99 megawatt. Daarnaast heeft Nuon in Nederland onder andere twee grote waterkrachtcentrales, het grootste zonnedak ter wereld, een biomassa-centrale en meerdere windenergieparken.

In het kader van de samenwerking met Natuurmonumenten realiseert Nuon kleinschalige duurzame energieprojecten in Nederland. Het betreft zonnepanelen, warmtepompen, zonneboilers, waterkrachtcentrales, elektrisch aangedreven rondvaartboten en diverse andere creatieve oplossingen voor energiezuinige of duurzame toepassingen.

Slim opwekken en distribueren

Nuon hecht eraan om de energievoorziening groener te maken, maar realiseert zich dat voor een betrouwbare energievoorziening fossiele brandstof nog lange tijd nodig zal zijn om te voldoen aan de groeiende vraag naar energie. Toch kan ook energieopwekking met fossiele brandstoffen in meerdere of mindere mate milieuvriendelijk gebeuren. Bijvoorbeeld door zuinig en efficiënt met brandstof om te gaan. Met warmtekrachtkoppeling (WKK) worden elektriciteit en warmte geproduceerd, waarbij de warmte nuttig gebruikt kan worden in de industrie of voor de verwarming van woningen en utiliteitsgebouwen met behulp van een grootschalig distributienet voor stadsverwarming.

2. Verantwoorde bedrijfsvoering

Het verminderen van de milieubelasting van onze bedrijfsprocessen en de bedrijfsinterne milieuzorg hebben continu onze aandacht. Maar we nemen ook verantwoordelijkheid als het gaat om goed werkgeverschap en streven naar duurzame participatie van onze medewerkers. Nuon kreeg in de afgelopen jaren te maken met de breed gevoelde maatschappelijke wens om werk en privé beter op elkaar af te stemmen. Ook de vraag hoe werk en zorgtaken gecombineerd kunnen worden komt daarbij naar voren. We spelen hierop in door de arbeidsvoorwaarden verder te flexibiliseren en door in onze strategie expliciet aandacht aan de balans tussen werk en privé te geven.

Nuon stimuleert haar medewerkers om zich eigenaar van hun werk te voelen, en gedreven en resultaatgericht te werken. Die inzet tonen mensen alleen als ze zich thuis voelen bij hun werkgever. Daarom hebben we een uitgekiend gezondheidsmanagement, besteden we veel aandacht aan veiligheid, nemen we de medezeggenschap en communicatie met medewerkers zeer serieus en kunnen mensen rekenen op een flexibel arbeidsvoorwaardenpakket. Jaarlijks meten we of onze inspanningen vrucht afwerpen. Aan de hand van intensief onderzoek meten we op voor medewerkers belangrijke gebieden de betrokkenheid.

Medewerkers moeten bij het uitoefenen van hun functie weten waaraan ze bijdragen, en op welke manier ze toegevoegde waarde voor alle stakeholders kunnen creëren. Persoonlijke resultaats- en ontwikkelingsplannen helpen daarbij. Prestatiecontracten voor managers leiden ertoe dat zij de overeengekomen targets, bijvoorbeeld op het terrein van duurzaam ondernemen, ook daadwerkelijk realiseren.

Nuon voert ook een pro-actief diversiteitsbeleid dat zowel past bij onze stakeholdersfilosofie als bij onze HRM-visie. De kwaliteiten van mensen met een andere culturele achtergrond, andere inzichten, eigen leiderschapstijlen en bijzondere netwerken kunnen zeer waardevol zijn voor een organisatie in een snel veranderende omgeving. We gebruiken de verscheidenheid van ons personeel dan ook als een manier om de kracht van de organisatie te vergroten. Diversiteitsbeleid

is een verzamelnaam voor beleid dat we specifiek richten op categorieën medewerkers als allochtonen, vrouwen, ouderen en arbeidsgehandicapten.

3. Maatschappelijke betrokkenheid

Nuon maakt als bedrijf deel uit van de samenleving en wil verantwoord omgaan met die rol. We hebben ondernemingsprincipes, die schetsen op welke wijze wij zaken willen doen. En we willen met onze belanghebbenden een relatie onderhouden op basis van transparantie en dialoog. Nuon gaat daarom de dialoog aan met de maatschappij en samenwerking met diverse maatschappelijke organisaties.

Vereniging Natuurmonumenten

Nuon en Vereniging Natuurmonumenten zijn bijvoorbeeld in het voorjaar van 2000 een bijzondere samenwerking aangegaan. Het doel van deze tienjarige samenwerking is het gebruik van duurzame energie in Nederland te bevorderen. Natuurmonumenten is voor haar eigen stroomvoorziening voor honderd procent overgestapt op Nuon Natuurstroom. Nuon steunt Natuurmonumenten met materiaal, menskracht en kennis bij het realiseren van duurzame energieprojecten in de natuurgebieden van Natuurmonumenten.

Zonne-energie in ontwikkelingslanden

Novib en Nuon hebben de handen ineengeslagen om in rurale gebieden in ontwikkelingslanden zonne-energieprojecten voor elektriciteitsopwekking te realiseren.

In juni 2001 ondertekenden Nuon en Novib hiertoe een contract. We maakten onder meer afspraken over een gezamenlijk communicatie- en marketingbeleid, gericht op de werving van nieuwe Nuon Natuurstroomklanten en Novib-donateurs. Het eerste samenwerkingsproject is in Mali en richt zich primair op zonne-energie voor de verlichting van alfabetiseringscentra, kraamklinieken en de werking van waterpompen. Een dochterbedrijf van Nuon in Mali, genaamd Yeelen Kura (nieuw licht), kan ondersteuning bieden bij de levering van energiediensten met behulp van autonome zonne-energiesystemen. □

Jolanda Dekkers

Gedoemd te mislukken:

Het Kyoto-verdrag bekeken vanuit de institutionele contracttheorie.

16 februari jongleden is het Kyoto-verdrag in werking getreden. Dit verdrag heeft tot doel de uitstoot van CO₂ terug te brengen tot 5 procent onder het niveau van 1990. Het verdrag is de eerste echte poging om een mondiaal milieubeleid te voeren. 141 staten, samen goed voor zo'n 55 procent van de CO₂-uitstoot, hebben het verdrag geratificeerd. In deze beschouwing onderzoek ik de houdbaarheid van het verdrag voor de toekomst. Het gaat me dan niet zozeer om de milieutechnische waarde van het verdrag, maar meer om de internationaal politieke waarde ervan.

Het Kyoto-verdrag is zoals gezegd de eerste poging om een mondiaal milieubeleid te voeren. Kijkend naar de aard van milieubeleid is het niet vreemd dat het moeilijk blijkt om milieubeleid op wereldniveau te regelen. Ten eerste valt de noodzaak van een mondiaal milieubeleid op. De natuur laat zich niet vangen binnen staatsgrenzen, wat samenwerking een noodzaak maakt. Om iets te doen aan de CO₂ uitstoot begin je als staat in je eentje erg weinig. Het lijkt dus niet meer dan logisch om met zoveel mogelijk staten samen beleid te voeren. Echter de baten van milieubeleid zijn wel wat lastiger te meten als bijvoorbeeld de baten van een gezamenlijk economisch beleid. Het draait dan meer om ideële waarden die tellen dan om de harde knikkers. De baten van milieubeleid laten zich veel meer blijken uit bijvoorbeeld de leefomstandigheden voor de komende generaties, dan uit iets tastbaars als een welvaartstijging op korte termijn. Het is voor de uiteindelijke beslissers dan ook verleidelijk om te kiezen voor economische groei in plaats van een schoner leefmilieu over dertig jaar. De aard van het politieke bestel maakt dat staatslieden zich vaak laten leiden door concrete korte termijn effecten en niet door idealen of de mogelijke situatie over dertig jaar. Politici hebben in principe slechts een korte tijd om zich te manifesteren, voor er weer een verkiezing komt, waardoor vooral korte termijn issues de aandacht hebben.

Het Kyoto-verdrag is dus gericht op het terugdringen van de CO₂ uitstoot. Dit verdrag gaat in tegen de economische belangen van de staten. De beperking van vervuiling heeft namelijk consequenties voor de economische activiteiten die ontplooid kunnen worden. Energieverbruikende industrieën zullen in principe moeten worden aangepakt om te komen tot een terugdringing van de vervuiling. Het tekenen van het Kyoto-verdrag heeft dus gevolgen voor de economie van de staat. Het is in principe een economische opoffering. Daarbij komt dat op het gebied van het milieubeleid een vorm van free-ridersgedrag mogelijk is. De natuur is zoals gezegd niet gebonden door staatsgrenzen en dus in principe niet afhankelijk van de politiek binnen zo'n staat. Het free-ridersgedrag zou betekenen dat een land wel de vruchten kan plukken van het verdrag, in de vorm van een verbeterde leefomgeving op lange termijn, maar niet de opoffering hoeft te doen, in de vorm van economische aanpassingen. Elke staat heeft echter diezelfde mogelijkheid, waardoor een gemeenschappelijk beleid onmogelijk wordt.

In zijn boek *Institutionele verandering* beschrijft de Leidse koning van het rationele keuze institutionalisme, Bernard Steunenberg zulke situaties en hun mogelijke oplossingen. Een situatie waarin zulk free-ridersgedrag mogelijk is laat zich vangen in de institutionele contracttheorie.¹ "Het uitgangspunt van de contracttheorie is een denkbeeldige toestand waarin elke actor op zichzelf is aangewezen en zoveel mogelijk 'neemt' van wat de andere actoren 'hebben'. In deze toestand bestaan geen instituties zodat nergens 'rechten' aan kunnen worden ontleend, laat staan dat 'rechten' kunnen worden afgedwongen. Het is een situatie van anarchie, die uiteindelijk in niemands belang is."² In het geval van een mondiaal milieubeleid is het dan zo dat elke actor baat heeft bij een nationaal milieubeleid van een andere staat, daar het milieu de staten overkoepeld, maar zelf meer baat heeft om niets te doen, zodat de economische groei gemaximaliseerd kan worden. Deze anarchie valt samen met het zogenaamde 'prisoners-dilemma', zoals afgebeeld is in het diagram.

		Staat A	
		Wel meedoen aan gemeenschappelijk milieubeleid	Niet meedoen aan gemeenschappelijk milieubeleid
Staat B	Wel meedoen aan gemeenschappelijk milieubeleid	1. (2,2)	2. (0,3)
	Niet meedoen aan gemeenschappelijk milieubeleid	3. (3,0)	4. (1,1)

Hieruit blijkt dat de anarchie niet de optimale toestand is. De staten zijn in principe beter af, wanneer ze wel meedoen aan een gemeenschappelijk milieubeleid, er is echter altijd een prikkel om te vervallen in free-ridersgedrag als men weet wat de andere staten doen. Elke staat heeft deze afweging, waardoor men automatisch terechtkomt in de niet-optimale situatie van de anarchie (in de tabel is dit 4.) Om uit deze anarchie te komen en te gaan naar de optimale situatie van een gemeenschappelijk milieubeleid hebben de staten de verzekering nodig dat de andere staten niet tot free-

ridersgedrag zullen overgaan. Hiervoor is een contract nodig.¹ Door dit contract zouden de staten de verzekering krijgen dat de andere staten zich ook willen houden aan de voorwaarden van een gemeenschappelijk milieubeleid. Het Kyoto-verdrag poogt zo'n contract te zijn. Wat zijn nu de voorwaarden voor een contract om stand te houden? En in hoeverre voldoet het Kyoto-verdrag hieraan? Steunenberg bespreekt een aantal problemen van zo'n contract. Ten eerste is het niet duidelijk hoe de partijen in dit contract gehouden kunnen worden aan de voorwaarden van zo'n contract als de staten geen beroep kunnen doen aan hulp van buitenaf. Het Kyoto-verdrag is een internationaal VN-verdrag, maar de VN worden gevormd door diezelfde contractpartijen. Wat zal er gebeuren als een staat zich niet

Het Kyoto-verdrag is een internationaal VN-verdrag, maar de VN worden gevormd door diezelfde contractpartijen. Wat zal er gebeuren als een staat zich niet kan of wil houden aan het door hem gesloten contract?

kan of wil houden aan het door hem gesloten contract? Wat voor de hand ligt is dat er onderhandelingen zullen komen die de stabiliteit van het contract niet ten goede komen. In het Kyoto-verdrag staat dat wanneer staten hun CO₂ uitstoot niet kunnen beperken tot het voor hun vereiste niveau, deze afwijking moet worden opgeteld bij de inspanningen die na 2012 gedaan moeten worden. De situatie na 2012 is echter weer het onderwerp van nieuwe onderhandelingen die nog moeten plaatsvinden.

Daarnaast is het bij het Kyoto-verdrag ook nog eens zo dat belangrijke economische blokken als de Verenigde Staten en Australië niet meedoen. Dit kan een soort legitimatie gaan vormen voor contractpartijen om af te zien van de voorwaarden uit het contract. Verder noemt Steunenberg ook de moeilijkheid om het contract te veranderen bij veranderende omstandigheden. Als de omstandigheden veranderen zal er opnieuw onderhandeld moeten worden over de voorwaarden uit het contract. Bij het Kyoto-verdrag valt op dat ontwikkelingslanden niet hoeven te voldoen aan de voorwaarden van het verdrag, uit economische oogpunten. Hierdoor zijn landen als Brazilië, India en China wel partij bij het verdrag, maar hoeven ze hun CO₂-uitstoot niet drastisch te beperken, zoals bijvoorbeeld wel de Europese landen moeten doen. De laatste jaren zijn de economische omstandigheden echter dusdanig veranderd dat India en China economische concurrenten van de EU geworden zijn. Dit zou een herziening van de contractvoorwaarden moeten betekenen, die echter onmogelijk zijn binnen de institutionele contracttheorie.²

Concluderend wil ik stellen dat het Kyoto-verdrag, buiten de milieutechnische inhoud gerekend, moeilijk houdbaar zal

blijken om een aantal redenen:

Ten eerste is er geen mogelijkheid tot beroep op rechten buiten de contractpartijen zelf, wat bij conflicten resulteert in hernieuwde onderhandelingen, die het eigenlijke contract zullen schaden.

Ten tweede zijn grootmachten als de Verenigde Staten en Australië geen contractpartijen, wat mogelijk een legitimatie verschaft aan contractpartijen om te vervallen in free-ridersgedrag, zoals deze twee grootmachten ook doen.

En ten derde zijn de omstandigheden sinds de Kyoto-onderhandelingen in 1997 dusdanig veranderd dat er een herziening nodig is van de contractpartijen. Dit is echter weer niet mogelijk binnen de institutionele contracttheorie.

Het Kyoto-verdrag is een dappere poging om de anarchie van het mondiale milieubeleid te doorbreken maar zal daar niet in slagen. Om een mondiaal milieubeleid mogelijk te maken moeten in ieder geval alle grootmachten betrokken worden in het verdrag, zodat de machten elkaar in evenwicht houden en elkaar behoeden voor het free-ridersgedrag. Uit dat oogpunt is het initiatief van premier Blair, om met president Bush te onderhandelen over Amerikaanse toetreding, toe te juichen.³

Wat echter lastig blijft bij de institutionele contracttheorie is het vraagstuk van verandering. Steunenberg geeft aan dat een flexibele houding nodig is om verandering mogelijk te maken. Eenmalige instituties moeten conventies worden. Hierdoor zou het mogelijk zijn om op veranderingen in te blijven spelen. Als de contractpartijen een gemeenschappelijk milieubeleid als iets blijvends gaan ervaren zal men contracten kunnen behouden en kunnen inspelen op veranderingen. Zolang dit niet het geval is en niet alle belangrijke staten betrokken zijn bij het contract, zal een gemeenschappelijk milieubeleid niet slagen. □

Rolf Versteeg

Noten

¹ Steunenberg, 2001, 35-38

² Steunenberg, 2001, 35

³ Steunenberg, 2001, 36

⁴ Steunenberg, 2001, 37

⁵ Algemeen Dagblad, 17-02-2005, 7

Duurzame ontwikkeling en het hoger onderwijs

De studenten van nu zijn de politiek leiders en managers van morgen. Daarom is het zo belangrijk dat zij binnen hun opleiding het nut en de noodzaak van duurzame ontwikkeling leren kennen. Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder dat dit ten koste gaat van de behoeften van toekomstige generaties. Binnen duurzame ontwikkeling moet daarom gezocht worden naar een balans tussen economische, sociale en ecologische factoren. Oftewel, economische groei moet het milieu niet te erg aantasten en welvaart moet eerlijk worden verdeeld. Bij milieubescherming moet men ook aan de sociale en economische behoeften van mensen denken. In de huidige samenleving wegen de economische factoren zwaarder dan ecologische of sociale factoren. We zijn dus nog wel een eindje van een duurzame samenleving verwijderd.

Het Landelijk Hogeschool en Universitair Milieu Platform Het Landelijk Hogeschool en Universitair Milieu Platform (LHUMP) is dé netwerkorganisatie voor studenten die zich bezighouden met duurzame ontwikkeling. Met een landelijk kantoor in Utrecht en ongeveer 12 lokale afdelingen bundelt het de krachten van studenten met idealen op vooral

“Duurzame ontwikkeling zou standaard onderdeel uit moeten maken van het lesprogramma van iedere opleiding, zodat studenten het later toe kunnen passen in hun werkveld.”

milieugebied. Hoewel de focus de afgelopen jaren van alleen milieu naar duurzame ontwikkeling is gegaan, blijft het zwaartepunt van de activiteiten zich op het milieuaspect richten.

Het LHUMP en zijn lokale afdelingen willen een steentje bijdragen aan een duurzame samenleving door te streven naar de integratie van duurzame ontwikkeling in alle aspecten van het hoger onderwijs. Duurzame ontwikkeling zou standaard onderdeel uit moeten maken van het lesprogramma van iedere opleiding, zodat studenten het later toe kunnen passen in hun werkveld. Zo kan een student bouwkunde leren over duurzame bouwmaterialen en energiezuinig bouwen, en een student psychologie over de drijfveren achter consumptiegedrag. Hier zal niet alleen het milieu baat bij hebben, maar studenten zelf ook. Steeds meer bedrijven doen aan maatschappelijk verantwoord ondernemen en zoeken werknemers met kennis van duurzaamheid.

Verder is kennisverspreiding een belangrijke activiteit van het LHUMP. Met dat doel organiseren we lezingen en

workshops, bijvoorbeeld over energiebesparing en duurzaam beleggen. Maar duurzame ontwikkeling begint bij handelen. Dus proberen we door middel van campagnes en acties studenten én onderwijsinstellingen zo ver te krijgen dat ze duurzaamheid betrekken in alles wat ze doen. In Utrecht hebben we onder het mom ‘neem mij ook eens van achteren’ actie gevoerd voor dubbelzijdig kopiëren. Verschillende groepen maken ‘groene gidsen’, waarin tweedehands boeken- en kledingwinkels, wereldwinkels, natuurwinkels, de groenste copyshop, diervriendelijke restaurants en nog veel meer duurzame dingen uit hun studentenstad staan vermeld. En wist je dat je stages ook duurzaam kan doen?

De WijDe Wereldmarkt

Op 27 april organiseert het LHUMP in Utrecht voor de derde keer de WijDe Wereldmarkt. De WijDe Wereldmarkt is een soort van alternatieve bedrijvendag, een informatiemarkt over duurzame stages, onderzoek, uitwisseling, vrijwilligerswerk en vakanties. Veel studenten brengen een periode van hun studie door in het buitenland. Dat kan ook duurzaam. Wat denk je bijvoorbeeld van een stage bij een mensenrechtenorganisatie, een onderzoek naar kinderarbeid voor de Fair Trade Organisatie of een studie naar de

In 2004 waren er meer dan 30 organisatie en kwamen bijna 300 studenten een kijkje nemen.

economische haalbaarheid van een koffiecoöperatie in Honduras. Op de WijDe Wereld Markt presenteren meer dan 30 organisaties hun stagemogelijkheden en projecten.

Waar de WijDe Wereldmarkt zich vooral richt op studenten, voert het LHUMP ook campagnes voor een meer duurzame bedrijfsvoering op hogescholen en universiteiten. Dit doen we door twee projecten, het HOE-project en FoodWise.

Het Hoger Onderwijs Energie project

Klimaatverandering is misschien wel het grootste mondiale probleem waar de wereld ooit voor gestaan heeft. Het Kyoto-protocol dat de uitstoot van schadelijke broeikasgassen moet tegengaan is onlangs in werking getreden, nadat Rusland vorig jaar het verdrag heeft geratificeerd. Ook Nederland heeft ‘Kyoto’ geratificeerd en zich daarmee geëngaat aan een reductie van broeikasgassen met 6%. Er zijn kortweg drie manieren om die uitstoot terug te brengen;

- Inzet van duurzame (broeikasgasneutrale) energie
  - Energiebesparing
  - Een zo schoon mogelijke inzet van fossiele brandstoffen (door bijvoorbeeld opslag van broeikasgassen)
- Iedereen kan daarin een rol spelen. De overheid, het bedrijfsleven en de burger, maar dus ook onderwijsinstellingen en studenten. Het Hoger Onderwijs Energie project heeft dan ook als doel het aandeel duurzame energie binnen hoger onderwijsinstellingen te vergroten en energiebesparing te stimuleren. Daarnaast informeren we studenten en medewerkers van deze instellingen van de gevolgen van klimaatverandering en van hun energieconsumptie. Pas geleden bouwden studenten uit Nijmegen een zonnepaneel en ontvingen medewerkers van de universiteit ‘monitor uit’ stickers voor hun computer. Op de UvA gaan het LHUMP en de lokale afdeling in samenwerking met de universiteit een grote energiebesparingcampagne voeren.

Foodwise

De weg van de boer naar ons bord wordt steeds langer. Veel van ons voedsel heeft een wereldreis gemaakt voordat het op ons bord ligt. Gelukkig maar, want niemand wil nog zonder koffie, bananen of een lekkere wrap. Maar er kleven ook

Appels uit Nieuw Zeeland overbruggen een afstand van 22.000km. Dit terwijl Nederland meer appels exporteert (387 miljoen kilo) dan we zelf uit het buitenland halen (315 miljoen kilo). Zou het niet veel logischer zijn om Hollandse appels gewoon in Nederland op te eten?

nadelen aan de mondialisering van onze maaltijd. Om zo goedkoop mogelijk te kunnen produceren wordt de bodem uitgeput en gebruiken boeren veel bestrijdingsmiddelen. Dieren worden, met een beetje hulp van groeihormonen, in een moordend tempo vetgemest, zonder ooit het daglicht te zien. Boeren in ontwikkelingslanden vangen zulke lage prijzen voor hun producten dat ze er niet eens zelf van kunnen eten. En veel voedsel wordt onnodig verslept.

Duurzaam eten is voedsel dat minder belastend is voor mens, dier en milieu. Dus niet alleen EKO en eerlijk, maar bijvoorbeeld ook groente en fruit van het seizoen en producten uit de eigen streek. Sommige universiteiten letten daarbij al op

duurzaamheid in de catering. De universiteiten in Utrecht en Nijmegen bijvoorbeeld zorgen ervoor dat minstens vijf procent van hun omzet biologisch is. Op de TU Delft en de VU is uitsluitend Max Havelaar koffie te krijgen. De ervaring leert

Tips energiebesparing

Met de volgende tips bespaar je niet alleen stroom, maar ook al snel 100 euro per jaar op je energierekening!

- Gebruik spaarlampen i.p.v. gloeilampen
- Laat apparatuur niet op stand-by staan
- Haal opladers en adapters uit het stopcontact als ze niet gebruikt worden
- Stook een graadje lager en zet een uur voordat je naar bed gaat de verwarming al lager
- Gebruik een waterbesparende douchekop

dat een duurzame catering geen gevolgen heeft voor het aanbod en ook niet of nauwelijks voor de prijs. Volgens ons kan dit dus gemakkelijk op meer plaatsen ingevoerd worden, en met meer producten. Daarom voeren wij dit collegejaar onder de naam FoodWise campagne voor meer duurzame producten in de kantines én in de studentenboodschappentas. Meer weten?

Het LHUMP is altijd op zoek naar studenten die hun onderwijsinstelling willen verduurzamen, op welke manier en met betrekking tot welk onderwerp dan ook. Voor meer informatie over het LHUMP kun je kijken op www.lhump.nl of bellen met 030-2231505. Op de website vind je ook alle e-mailadressen, mocht je geïnteresseerd zijn om mee te werken aan een van de projecten. □

Gijs Termeer

In Mare nummer 17, van 20 januari 2005, lees je meer over het milieubeleid van de Universiteit Leiden.

Dit is niet alleen beter voor jezelf, maar hoeft helemaal niet duurder, ingewikkelder of minder lekker te zijn. Tien procent van je boodschappen biologisch doen, kost je per week tachtig cent extra. Max Havelaar koffie is maar twee cent per kopje duurder, dus voor een biertje in de maand bezorg je de koffieboer een goed inkomen. Seizoensgroente zijn juist vaak te herkennen aan de lagere prijs. Omdat het minder moeite kost ze te telen, zijn ze vaak het goedkoopst. Verder kun je ook schone groente en fruitsoorten kiezen, dus relatief weinig bespoten. Dit zijn bijvoorbeeld: bloemkool, champignons, broccoli, avocado's pruimen en meloenen.

Interview met Paul de Krom

9 februari had ik een afspraak met Tweede Kamerlid Paul de Krom van de VVD. Ik wilde hem interviewen over kernenergie, de energiehuishouding in Nederland en de toekomst van beiden. Het werd een zeer interessant gesprek, waarbij dhr. de Krom zijn visie zeer helder en compleet kon weergeven.

Kunt u uzelf even voorstellen?

'Ik ben van huis uit juridisch bestuurswetenschapper. Ik heb dat gestudeerd in Groningen. In het kader van mijn studie heb ik een half jaar stage gelopen in de Kamer. Toen dacht ik, daar wil ik later nog eens terecht komen. Ik ben na mijn dienstplicht van 16 maanden en een baan voor twee jaar bij een public affairs adviesbureau, bij Shell terecht gekomen. Daar heb ik uiteindelijk twaalfenhalf jaar gewerkt, waaronder drieënhalf jaar in het Midden-Oosten en tweeënhalf jaar in Londen. Ik zit sinds januari 2003 in de Tweede Kamer en

"Ik zou niet graag zien dat ik voor president Poetin of de Iranese ayatollahs op de knieën moet of ze alsjeblieft gas willen leveren. We zien dit probleem in de hele omvang op ons afkomen."

mijn portefeuille bestaat uit: milieu, energie en luchtvaart.' **De Nederlandse overheid wil de komende jaren miljarden investeren in windmolenparken op zee. Wat vindt u hiervan?** 'Dan moeten we eerst even terug naar wat het probleem is en waarom die plannen er liggen. Het probleem is tweeledig. In de eerste plaats krijgen we op termijn een tekort aan fossiele brandstoffen, ongeveer vanaf 2025. Dat is niet omdat de voorraad van fossiele brandstoffen opraaft, maar wel omdat de wereldvraag naar energie zo hard stijgt, dat het aanbod aan fossiele brandstof die stijgende vraag niet meer kan bijhouden. Dit is een lange termijn probleem. Het tweede probleem is het klimaat. Dit probleem is in feite het fossiele brandstofprobleem. De kern van de vraag is wat mij betreft: hoe komen we tot een vermindering van het gebruik van de fossiele brandstoffen olie, kolen en gas. Als we niets doen, zullen we steeds meer gas moeten importeren uit landen als Iran en Rusland. De Europese commissie bevestigt dit, met de stelling dat we bij ongewijzigd beleid straks voor 70% van onze energiebehoefte in Europa afhankelijk zijn van landen uit onstabiele regio's. Ik zou niet graag zien dat ik voor president Poetin of de Iranese ayatollahs op de knieën moet of ze alsjeblieft gas willen leveren. We zien dit probleem in de hele omvang op ons afkomen. Wij moeten van die fossiele brandstoffen af.

Welke middelen gaan we hiervoor inzetten?

Zoals het er nu uitziet heeft Nederland in navolging van Europese afspraken volledig ingezet op duurzame energie. Nederland moet in 2010 9% duurzame elektriciteit produceren. Nu zitten we op 3%. Ik denk echter niet dat dit de

meest rendabele manier is om de vermindering van het gebruik van olie, kolen en gas te realiseren. Wij hollen nu achter een Europese doelstelling aan die miljarden gaat kosten, zonder dat we eigenlijk goed hebben gekeken naar waar het hoogste rendement ligt qua maatregelen.

We dreigen nu miljarden marktsubsidiëring in te zetten voor windmolenparken op zee, terwijl je met hetzelfde geld, als het bijvoorbeeld gaat om energiebesparing of energie-efficiënter maken van auto's, veel meer zou kunnen doen. Dit heeft zowel in milieutechnisch als in economisch opzicht een veel hoger rendement. We zouden eigenlijk maar één doelstelling moeten hebben in de EU, namelijk in jaar X een bepaalde vermindering van fossiele brandstoffen bereiken. Daarmee laat je het aan de landen zelf over, hoe ze dat op de meest economische manier doen. Ik vind dat de balans te eenzijdig ligt bij het stimuleren van duurzame energietechnologie op grote schaal, zonder dat er perspectief is dat het op termijn bijdraagt aan de vernieuwing van technologie of dat het op hetzelfde niveau komt als de kostprijs van fossiele brandstoffen.

Het windenergiepark gaat ons tussen de acht en de vijftien miljard euro aan subsidie kosten. Dat zijn kolossale bedragen. Daar krijg je niet eens een gegarandeerde energievoorziening voor terug, want als het niet waait, dan gaat het licht uit, is mijn biertje niet gekoeld en kijk ik geen televisie. Je zult fallback centrales moeten aanhouden van naar schatting 75%, om als het niet waait of te hard waait en de windmolens geen energie opleveren, de energie toch te kunnen leveren. Het draagt dus niet veel bij aan het verminderen van de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen. In Duitsland en Denemarken zie je de enorme windmolenparken die vele risico's met zich meebrengen. Het kan zo zijn dat er bij veel vraag weinig wind is en dat men moet importen, terwijl er bij weinig vraag en veel aanbod men energie moet exporten, tegen lage prijzen, zoals we zagen bij Denemarken. Verder viel in 2001 in Duitsland 2,5 gigawatt aan elektriciteit in een keer weg. Daardoor raakte het net in onbalans. Men kon net voorkomen dat het hele Duitse net plat ging. Om die plotselinge wisselingen in het net te kunnen opvangen heeft de Duitse minister van Economische Zaken net bekend gemaakt dat hij vier miljard euro moet investeren om het net te verzwaren. De risico's die verbonden zijn aan windenergie op zo'n grote schaal, want ik ben niet tegen windenergie, zijn te groot. Zonnetechnologie moet nog veel meer gesubsidieerd worden, dus dat heeft geen zin, bij de huidige stand van de techniek. Ik vind dus dat we geen geld moeten uitgeven aan het in stand houden van onrendabele technologieën.'

Wat ziet u dan als alternatief?

'Het geld kunnen we beter besteden aan innovatie en ontwikkeling. Als we die technologische ontwikkeling daardoor kunnen versnellen, kunnen we eerder deze technologieën toepassen en dan hoeft men daar ook niet

zoveel geld meer bij te doen. Die innovatie en ontwikkeling houd je alleen maar aan de gang als er een zekere mate van marktintroductie bij komt. Ik ben tegen die grootschaligheid. Je moet niet te vroeg al je centen inzetten op een technologie die het op termijn niet gaat redden. Dan houd je geen geld over voor de ontwikkeling van technologieën die het op termijn wel aankunnen. Het beleid inzake grootschalige windmolenpark vind ik dus niet verstandig. Ik zou liever zien dat we meer geld gaan steken in een samenwerking met het bedrijfsleven om dat technologiespoor op te zetten, gekoppeld aan beperkte marktintroductie. Dit is overigens ook wat de energieraad als advies geeft. Onze ambities zijn op dat vlak op dit moment te laag.

"Daar krijg je niet eens een gegarandeerde energievoorziening voor terug, want als het niet waait, dan gaat het licht uit, is mijn biertje niet gekoeld en kijk ik geen televisie."

Over andere technologieën valt ook nog het een en ander te zeggen. Bij biomassa is het bijvoorbeeld de vraag wat je eraan hebt als je houtsnippers uit Canada en kurk uit Zuid-Amerika moet importeren om dat draaiende te houden. In de toekomst zal echter duurzame energie een rol gaan spelen in onze energiehuishouding. Welke technologie dat zal zijn, is op dit moment moeilijk te voorspellen. Daarmee alleen gaan we het niet redden. We zullen veel moeten inzetten op energiebesparing, waarbij we ons vooral moeten richten op het energie-efficiënter maken van technologieën. Daarin valt nog zoveel besparing te realiseren. Dat zie ik als een van de

belangrijkste sporen van ons energiebeleid.'

Welke rol ziet u hierin voor kernenergie?

'Ik zou het vervolgens erg dom vinden als we kernenergie gaan uitsluiten. Als we dat op dit moment doen en alle andere genoemde sporen zouden te weinig resultaat hebben, dan kunnen we niet meer terug vallen op kernenergie. We moeten de deur naar kernenergie niet dichtdoen, want dat kunnen we ons dus niet permitteren. Daarbij komt nog dat kernenergie een grote bijdrage levert aan de CO2-besparing. Het is niet voor niets dat Frankrijk in het kader van de Kyoto-afspraken een doelstelling heeft van nul. Dat is alleen, omdat zij zoveel kerncentrales hebben. Overigens importeren wij daar ook een deel van. Dan is het nogal hypocriet om te zeggen dat we het

hier niet willen hebben, maar wel via de achterdeur importeren.'

Wat vindt u dat er moet gebeuren met de kerncentrale in Borssele? Deze kan technisch gezien nog twintig a dertig jaar openblijven. 'De kerncentrale in Borssele moeten we niet dichtdoen. We hebben echter in het regeerakkoord onze handtekening gezet onder de afspraak dat deze centrale dichtgaat. We weten allemaal dat onze coalitiepartner D66 dit als eis had om toe te treden tot de coalitie. Het is dus een kwestie van geven en nemen. Dit hebben we weg moeten geven. De situatie is nu echter wel anders dan twee jaar geleden. Het vraag en aanbod verhaal van energie hebben we twee jaar geleden toch wel onderschat. Ik denk dat inmiddels wel duidelijk is dat we zonder de bijdrage van Borssele de klimaatdoelstelling van Kyoto

niet gehaald kan worden.

Daarbij komt nog dat het heel problematisch is voor de staat om de centrale te sluiten.

Die is namelijk niet van de staat. De vergunning die het bedrijf heeft, is oneindig. Het verleden heeft uitgewezen dat we deze vergunning niet kunnen stopzetten. Je zou kernenergie bij wet kunnen verbieden. Daar gaan wij echter nooit mee akkoord. Dat is namelijk een veel bredere afspraak dan alleen de centrale in Borssele sluiten. De laatste manier is het uitonderhandelen met de eigenaar. Dan gaat het dus om een compensatie van enkele honderden miljoenen euro's. Mijn verwachting is dat de sluiting niet zo een eenvoudige zaak zal zijn. Daarnaast is bij sluiting de markt ook helemaal verdwenen uit Nederland net als alle kennis en expertise. Ook hier heb je een zekere markt nodig om de technologie te behouden en verder te ontwikkelen.'

Ziet u kernenergie als een duurzame vorm van energie?

'Als je het vanuit het oogpunt van CO2 bekijkt, dan is het antwoord: ja. Kernenergie heeft natuurlijk wel een ander probleem, namelijk het afval. Daar wordt nu nog heel veel onderzoek naar gedaan, maar helemaal afvalvrij zal het nooit worden. Dat is het nadeel van kernenergie. Fossiele centrales

hebben als grote nadeel de afhankelijkheid van het buitenland en de uitstoot van CO₂. De wind heeft als nadeel, dat als het niet waait, het niks oplevert en het kost miljarden subsidie. Zonne-energie levert zowel milieutechnisch als economisch weinig tot niets op. Zo zitten overal voor- en nadelen aan.

De veiligheid van de centrales in het Westen staat niet meer ter discussie. Iedereen is het erover eens dat de veiligheid hier goed geregeld is. Als je alles op een rijtje zet, vind ik dat we kernenergie als optie voor de toekomst moeten open houden. **Hoever kunt u daarin gaan politiek gezien?**

'Ik zeg in de Tweede Kamer precies hetzelfde als wat ik nu zeg. Het kabinet zal in deze kabinetsperiode met een voorstel tot sluiting komen, maar dat ligt er nog niet. De enige mogelijkheid is dat we dat via onderhandeling gaan bereiken. Ik zou het echter buitengewoon dom vinden als we dat gaan doen. Het enige waar het op vastzit is de fractie van D66 in de Tweede Kamer. Ik moet echter nog zien wat zij zullen doen als blijkt hoeveel het gaat kosten en hoe negatief het uitpakt voor het klimaatverdrag. Ik hoop dat D66 als de partij van het redelijk alternatief en het gezond verstand, op basis van voortschrijdend inzicht, dat gezond verstand ook gaat gebruiken. Als straks het Borsseleprobleem van tafel is, vind ik dat het kabinet een visie moet neerleggen over hoe wij in 2030 onze energievoorziening gaan regelen. Dat ontbreekt op dit moment volledig. Er is geen inzicht.'

In 2002 stond in het verkiezingsprogramma van de VVD in Groningen dat zij daar een nieuwe kerncentrale wilde bouwen. Hoe kijkt u hier tegenaan?

'Dat is op dit moment niet aan de orde. Ik sluit het echter niet uit. Je moet de mogelijkheid open houden en dat doe je in ieder geval niet door Borssele te sluiten. Bouwen is op dit moment niet aan de orde. Ik kan wel over bouwen gaan praten, maar op het moment dat ik nog in de coalitie heb afgesproken om Borssele te sluiten, is het natuurlijk een rare discussie. In de toekomst kan het echter wel aan de orde zijn.'

Onder andere de VVD heeft tegen een motie van de LPF gestemd om een nieuw onderzoek naar kernenergie te starten. Waarom heeft u dat gedaan?

'We hebben in coalitieverband afgesproken om Borssele te sluiten. Daar zouden wij graag van afwillen, maar dat moet dan wel in medewerking met D66. Zo doen we zaken met elkaar. Eerst moet dat van tafel en dan pakken we de rest van de discussie weer op. Overigens ging de motie ook over het bouwen van kerncentrales en dat is op dit moment geen optie. Ik stond dus wel achter de motie van de LPF, maar de timing was verkeerd. Dat heb ik ook aangegeven bij de LPF-fractie. **Hoe ziet u de relatie tussen kerncentrales en eventueel terrorisme?**

'Die link wordt elke keer gelegd, maar het is een onbewezen stelling. We zijn uiteraard voor het non-proliferatieverdrag. De controle en het toezicht daarop dient perfect in orde te zijn. Een land als Iran, dat een kernenergieprogramma heeft, vind ik een hele ernstige zaak. Overigens is de houding van Iran wel wat gewijzigd onder druk van de VS en de EU, maar dat soort gedrag vind ik heel kwalijk. Hetzelfde geldt voor landen als India en Pakistan. De corruptie viert daar hoogtij. Dat zeg ik niet alleen, maar dat blijkt ook uit de internationale statistieken. De internationale gemeenschap moet wel zorgen dat het toezicht op dat soort installaties in dat soort landen heel goed geregeld is. Als het gaat om landen als Nederland en Frankrijk, dan kun je stellen dat de zaken daar gewoon goed zijn geregeld. Het toezicht en de controle zijn goed. Dat

moet ook een voorwaarde zijn voor het gebruik van deze technologie.'

Hoe ziet u de rol van Europa inzake de energiehuishouding? Europa moet vooral de markt van de energie harmoniseren. Nu heeft ieder land nog zijn eigen systeem, daardoor is marktwerking niet goed mogelijk. Daarnaast moeten we af van al die subsidies, zoals het instandhouden van de bruinkoolindustrie in Duitsland. Dat is niets meer dan een werkgelegenheidsproject. Door een goede marktwerking wordt ons geld beter besteed en dat komt de klant ten goede. Europa moet dus veel actiever worden. Europa moet zich echter niet bemoeien met het Groningse gas. Dat is van ons, dus handen af van het Groningse gas!

Kunt u een ideaalbeeld schetsen over hoe de verdeling van middelen voor energiegebruik er in 2030 in Nederland uitziet. Nee, dat kan ik niet. Dat is afhankelijk van de ontwikkeling van de technologie. Wat dat betreft is het interessant de ontwikkeling van waterstoftechnologie, de brandstofcel en kernfusie te volgen. Wat ik wel kan zeggen is dat we tegen die tijd veel zuiniger omgaan met energie en dat duurzame energietechnologieën een belangrijke rol spelen in ons verbruik. Welke dat zijn kan ik niet aangeven, maar dat kernenergie daar een rol in speelt is zeker.

We moeten op lange termijn af van de fossiele brandstoffen. Daarom moeten we zwaar inzetten op energiebesparing in samenwerking met het bedrijfsleven. We moeten de innovatie en ontwikkeling van duurzame technologieën stimuleren en daarbij kernenergie niet uitsluiten en Borssele moet openblijven. —□

Jan Pronk

Een beter milieu begint bij de overheid:

Besluitvorming, beleidsontwikkeling en uitvoering van het Nederlands milieubeleid

Terwijl honderdduizenden mensen als mieren de AutoRai bezochten om hun zoveelste glimmende bolide uit te zoeken, trad zeven jaar na ondertekening het Kyoto-protocol eindelijk officieel in werking. Een perfecte timing, want in februari werden wij met onze neus op de feiten gedrukt: het KNMI riep 11 februari, ruim anderhalve maand voor de gebruikelijke 21 maart, al uit als de eerste dag van de lente. Koning Winter was dit jaar blijkbaar nog net met prepensioen gegaan. De Aarde warmt op en we krijgen te maken met klimaatsveranderingen, hoogstwaarschijnlijk mede veroorzaakt door het broeikas-effect. Met de slogan "Een beter milieu begint bij jezelf" in Postbus 51-campagnes probeert de overheid de burger al jarenlang milieubewuster te laten leven, maar wellicht moet de overheid ook zichzelf eens een spiegel gaan voorhouden.

Het milieu is een zeer precare zaak. Enerzijds beseft de overheid dat er maatregelen nodig zijn om onze leefomgeving in Nederland (maar ook elders op de wereld) gezond te houden, niet alleen nu, maar ook in de toekomst¹. De overheid erkent daarom de noodzaak van duurzaam beleid, dat wil zeggen beleid dat voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder daarmee voor toekomstige generaties de mogelijkheid in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien (Van Ast en Geerlings, 1995). Het grootste probleem hierbij is het korte termijn denken. Men leeft maar één keer en wil de persoonlijke omstandigheden optimaal houden, geen rekening houdend met de problemen die hierdoor in de toekomst kunnen ontstaan (denk aan het grote energie en brandstofverbruik)

Anderzijds is milieubeleid een luxe. Er is geld voor nodig om investeringen te doen en kan daarom in minder economisch voorspoedige tijden een ondergeschoven kindje worden. Milieueffingen die door de overheid worden opgelegd aan het bedrijfsleven maken producten duurder en verslechteren de Nederlandse concurrentieproductie.

Besluitvorming

Omdat milieubeleid betrekking heeft op veel tegenstrijdige belangen is het vaak moeilijk om daadwerkelijk tot besluitvorming te komen. Ook heb je te maken met verschillende visies over hoe en of de milieuproblematiek tot een oplossing komt. De Britse politicoloog John Dryzek onderscheidt hierin negen verschillende opvattingen (Smith, 2004: 24-28). Allereerst het *survivalism*. De aanhangers van deze stroming gaan ervan uit dat economische en technologische welvaart uiteindelijk zal leiden tot een ecologische catastrofe waar de mens aan ten onder zal gaan, dit in tegenstelling tot het *Prometheanism*². Hier gaat men ervan uit dat de mens altijd in staat zal zijn oplossingen te vinden

voor problemen. De natuur wordt alleen als een gebruiksinstrument van de mens gezien. De allocatie van grondstoffen wordt aan de markt overgehouden, zonder tussenkomst van de ambtenaren of elite figuren. Dicht bij deze visie ligt het *bestuurlijk rationalisme*, dat er echter wel degelijk van uitgaat dat experts en bureaucraten nodig zijn voor het oplossen van milieuproblemen. Volgens het *democratisch pragmatisme* zal het aan de stem van het volk liggen hoe problemen worden opgelost: deze visie sluit de andere visies echter niet uit, maar denkt samen met hen tot oplossingen te komen. *Economisch rationalisten* zien de oplossing van het milieuprobleem geheel in de vrije markt.

Mensen willen daarin het beste bereiken voor zichzelf, en wanneer dit een goed milieu is, zal het marktmechanisme hen daartoe leiden. De visie met betrekking tot *duurzame ontwikkeling* ziet de noodzaak in een nauwe samenwerking tussen milieubeschermers en bedrijven, omdat men alleen samen tot oplossingen kan komen, waardoor de allocatie van schaarse goederen zodanig kan plaatsvinden, dat het geen nadelige gevolgen voor latere generaties zal hebben. Democratie en kapitalisme gaan in deze visie samen, echter het Westen zal moeten minderen qua consumptie en de derde wereldlanden dienen de bevolkingsgroei te matigen. Een andere variant op deze visie is die van de *ecologische*

modernisering, waarbij zowel het milieu als de economie samen moeten gaan: minder vervuiling kan bijvoorbeeld het gevolg zijn van een efficiëntere productie. Een gezonde leefomgeving heeft een positief effect op werknemers. Het milieu is geen kostenpost, maar juist een investering en geeft bedrijven een beter aanzien en zorgt ervoor dat de economische groei ook in de toekomst mogelijk is. Tot slot onderscheidt Dryzek twee meer radicalere denkbeelden: *groen romanticisme* en *groen rationalisme*. Bij het groen romanticisme draait het om

"De overheid moet het net zo goed doen, als de doelgroepen waarop zij haar beleid richt."

EEN BETER MILIEU BEGINT BIJ DE OVERHEID

persoonlijk gevoel en inzicht en niet om de wetenschap of technologie. Men moet niet over elkaar willen heersen. Men moet terug naar de natuurlijke harmonische verhoudingen. Het groen rationalisme ziet de mens ook als onderdeel van de natuur, zonder de natuur is de mens niks. De mensheid heeft bijzondere gaven, maar moet deze niet gebruiken om te overheersen en te vernietigen, maar juist om het milieu beter te beschermen. Voor kapitalisme is in deze laatste visies dus geen plaats.

In het Nederlandse milieubeleid is vooral het bestuurlijk rationalisme terug te vinden in de manier waarop besluiten worden gevormd: veel wordt vrijgelaten aan de vrije markt, maar de overheid kan ingrijpen. In het kader van het poldermodel ziet men ook de noodzaak van een duurzaam beleid, waarbij er moet worden samengewerkt om tot oplossingen te komen voor de toekomst.

Beleidsontwikkeling

Het bestuurlijk rationalisme is terug te vinden in het milieubeleidsinstrumentarium van Pieter Winsemius (momenteel werkzaam als hoogleraar Duurzame Ontwikkeling aan de Universiteit van Tilburg en van 1982 t/m 1986 minister van VROM voor de VVD).

“De overheid wil dat de burger in gaat zien dat milieubeleid noodzakelijk is en de burger zelf ook rekening moet houden met het milieu.”

Het Nederlandse milieubeleid kent volgens hem drie soorten instrumenten (op volgorde van dwangmatigheid) die de overheid kan hanteren om in te grijpen daar waar het milieu wordt belast of waar dit dreigt te gebeuren (in Van Ast en Geerlings, 1995: 243-280):

- 1- directe regulering ('de zweep');
- 2- indirecte regulering ('de peen');
- 3- zelfregulering ('de preek').

Via *directe regulering* kan de overheid met een wettelijke regel gedrag verbieden of juist gebieden. Bij overtreding wordt men bestraft (vandaar dat dit door Winsemius ook wel 'de zweep' wordt genoemd). Omdat het hele proces van wetgeving vaak traag verloopt, maakt de overheid meestal gebruik van kaderwetgeving of Algemene Maatregelen van Bestuur. Zo kan er adequaat worden ingegrepen, bijvoorbeeld wanneer er grote risico's dreigen of wanneer er een gevaar voor de volksgezondheid is. Winsemius impliceert dat wetgeving onderdeel uitmaakt van een zogeheten *reguleringsketen*. Vaak worden er vooral bij milieuwetgeving na het uitvaardigen van de wetgeving op aanvraag vergunningen verstrekt aan bedrijven en particulieren, waarin wordt vastgelegd in welke mate het milieu door hen mag worden belast. De vergunning bevat op deze manier voorschriften die zijn toegeschreven op de individuele vergunningverkrijger (denk maar aan quota van mestproductie per veehouder of de emissienormen voor fabrieken). Na de *wetgeving* en *vergunningverlening* is de volgende stap die Winsemius in de reguleringsketen

onderscheidt de *uitvoer*. De overheid moet hier de wet in de praktijk brengen en zorgen voor de juiste condities, zodat men zich ook aan de wet kan houden (de burger is bijvoorbeeld verplicht tot het scheiden van afval. Daarom scheidt de overheid mogelijkheden zoals verschillende afvalcontainers om het afval te kunnen scheiden). De laatste stap van de reguleringsketen is de *handhaving*. Wanneer de wet in de praktijk wordt uitgevoerd moet er controle plaatsvinden en eventueel moet er worden overgegaan op juridische vervolging bij het overtreden van de wet. Wanneer de wet in de praktijk niet blijkt te werken, moet deze opnieuw worden aangepast en begint de hele reguleringsketen opnieuw.

Een ander instrument dat Winsemius aangeeft is de *indirecte regelgeving*. Hij noemt dit ook wel 'de peen', omdat je het kunt vergelijken met een paard waar je op zit, die je met een hengel een peen voorhoudt: het paard gaat lopen in de hoop de peen te bereiken. In dit geval is het doel van de overheid om het milieu te verbeteren en dit op een indirecte, meestal marktconforme manier te bereiken: door het instellen van heffingen op producten (bijv. de ecotax) probeert de overheid het gebruik ervan te ontmoedigen c.q. te reguleren (een regulerende heffing) of geld in te zamelen om zelf (milieubeschermd) activiteiten en maatregelen te kunnen financieren.

In een ander geval verstrekt de overheid juist subsidies aan burgers en bedrijven voor bijvoorbeeld het gebruik van milieuvriendelijke producten of het nemen van maatregelen voor het terugdringen van milieuverontreiniging. Subsidie heeft op deze manier een stimulerende functie.

De eerder genoemde overheids campagne "Een beter milieu begint bij jezelf" past goed bij het derde en laatste instrument voor milieubeleid: de *zelfregulering*. De overheid wil dat de burger in gaat zien dat milieubeleid noodzakelijk is en de burger zelf ook rekening moet houden met het milieu. Winsemius geeft dit instrument daarom aan met de term 'de preek'. De overheid probeert o.a. door het geven van voorlichting en educatie het milieubewustzijn van mensen te vergroten. De overheid wil ook dat burgers en bedrijven zelf gaan meedenken over het milieu, zodat mensen het belang van een gezonde leefomgeving beter gaan inzien en vrijwillig overstappen om milieuvriendelijk gedrag te gaan vertonen. Opvallend is dat de liberaal Winsemius in zijn instrumentarium vooral uitgaat van beleid vanuit de overheid naar de samenleving, waarbij de overheid met allerlei wetten, heffingen en subsidies ingrijpt in de vrije markt en zo het marktmechanisme beperkingen oplegt.

Dat de overheid ook zelf het voortouw kan nemen, door milieuvriendelijke projecten op te zetten, alternatieven te bieden etc., komt niet expliciet naar voren in de genoemde instrumenten voor milieubeleid. De overheid heeft een voorbeeldfunctie te vervullen en daarom hoort een beter milieu bij de overheid te beginnen. De overheid moet het net zo goed doen, als de doelgroepen waarop zij haar beleid richt. *Uitvoering*

De daadwerkelijke uitvoering van het milieubeleid lijkt met deze instrumenten goed te verlopen, echter er kunnen zich curieuze zaken voordoen. Bijvoorbeeld de subsidie op zonnepanelen (de energiepremie) om het gebruik van groene energie (dat wil zeggen energie die is verkregen uit hernieuwbare, dus niet fossiele, bronnen) te bevorderen. Bedrijven als Shell en BP zetten vervolgens zonnepanelen op

hun tankstation en investeren in andere grootschalige projecten op het gebied van duurzame energievoorzieningen. Deze bedrijven lijken vervolgens in het oog van consumenten zeer milieuvriendelijke ondernemingen (versterkt door het feit dat BP een bloem in haar logo heeft verwerkt). Door dit milieuvriendelijke karakter gaan mensen sneller bij deze bedrijven tanken: jawel zeer milieuvriendelijke benzine! In marketingtermen wordt dit aangeduid met het begrip *greenwashing*: een bedrijf meet zichzelf een milieuvriendelijk imago aan, terwijl dit eigenlijk niet zo is. Ook de overheid zelf is niet vies van *greenwashing*. Denk bijvoorbeeld aan het windmolenpark bij Egmond-aan-Zee: groene energie zou je denken. Het heeft echter wel nadelige gevolgen voor vogels, die tegen de windturbines aanvliegen en sterven (de rustverstoring in het gebied voor trekvogels nog daargelaten). Daarnaast heb je ook nog te maken met horizonvervuiling (leuk om als je op het strand zit tegen lelijke metalen molens aan te kijken) en wellicht heeft het park ook effect op walvissoorten (net zoals de kanaaltunnel), die erdoor in de war raken.

En wat heeft de oprichting van nationale parken sinds 1984 voor zin, als men daarna serieus gaat kijken of er bijvoorbeeld naar gas kan worden geboord in nationaal park de Biesbosch? Dan over de voorbeeldfunctie van de overheid. Het ambtenarenapparaat, de bureaucratie, staat voor de meeste mensen in Nederland synoniem voor één grote papieren rompslomp. En wellicht ook niet voor niets. In haar rapport 'Interne milieuzorg rijksdienst' uit 1992 berekende de Algemene Rekenkamer dat elke rijksambtenaar ongeveer 300 gram (!) aan papierafval per dag produceerde⁴. Inmiddels zijn dit prehistorische cijfers uit het vorige millennium en wordt er bij de overheid natuurlijk steeds meer gebruik gemaakt van ICT-voorzieningen. Dit jaar moet volgens het ministerie van Binnenlandse Zaken zelfs 55% van de overheidsdienstverlening via de digitale snelweg plaatsvinden. Goed nieuws, niet alleen vanwege de krimpende papierstapel, maar ook omdat de overheid zo efficiënter kan werken. Lichtelijke punaisepoetserij, maar deze digitalisering vraagt ook weer energie en het is de vraag in hoeverre dat groene energie betreft.

Gelukkig is in het regeerakkoord van CDA, VVD en D66

afgesproken dat: "De ontkoppeling van economische groei en milieudruk, die de afgelopen jaren tot stand is gebracht, dient te worden gehandhaafd. Milieutechnologie zal worden gestimuleerd." Dit duidt erop dat de overheid ook gebruik maakt van de eerder genoemde visie op *ecologische modernisering*.

Daarnaast hecht deze regering veel belang aan het instrument van de indirecte regulering, door het 'vergroenen van de belasting' (en dat terwijl de meeste mensen de Belastingdienst toch echt met de kleur blauw associëren). De tijd zal leren of we de kant van het *survivalism* opgaan en de wereld ten onder gaat aan een ecologische catastrofe of dat de mens toch in staat zal blijven oplossingen te vinden voor problemen volgens het *Prometheanism*.

Hopelijk kunnen we dan volgend jaar al duurzame bolides gaan bekijken op de KyautoRai. □

Ruben Libgott

Voetnoten:

¹ Artikel 21 van de grondwet luidt ook: "De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu."

² Vernoemd naar de Griekse god Prometheus wiens naam letterlijk 'voorzorg' betekent, in deze context dus op tijd zorgen voor oplossingen van problemen.

³ Een ander mooi voorbeeld hiervan is enkele jaren geleden van Shell, die haar nieuwe benzine-product Shell Pura verkocht onder het mom dat het net zo zuiver was als water (incl. een gratis SPA-flesje bij elke Shell-Pura tankbeurt).

⁴ In: Liere, C. van, P.J. Rozendal en S.E. de Bie (1992), 'Milieu: ook voor het rijk een interne zorg', *Bestuurskunde*, 1, (5), pp. 247-252

Geraadpleegde literatuur:

- Ast, J.A. van en H. Geerlings (1995), *Milieukunde en milieubeleid: een introductie (tweede herziene druk)*, Alphen aan de Rijn: Samson H.D. Tjeenk Willink
- Smith, Z.A. (2004), *The Environmental Policy Paradox- Fourth Edition*, Upper Saddle River (New Jersey): Prentice Hall

“Six Myths about Environmental Interest Organizations”

Over the last 40 years, the number and influence of environmental interest organizations has grown around the world. Almost nonexistent in the mid-1960s, they now have an enduring presence within the political systems of all advanced industrial democracies. In popular images, the upstart environmental Davids courageously hold back the polluting Goliaths of big business. Under-funded, under-manned, and all too often ignored, they struggle to at best contain powerful economic interests who care little about the environment. Surprisingly, much of this popular image is wrong. Many of the things that we think we know about the mobilization, lobbying, and influence of environmental organizations are myths that are not supported by research on interest representation.

Myth 1: Large economic organizations opposed to environmental protection pose a threat to environmental interest organizations. At best this statement is only partially correct. Large economic interests with a stake in weak constraints on polluting might be opposed to the policy interests of environmental organizations. They do not, however, threaten their existence as organizations. In fact, numbers of environmental organizations, the size of their memberships, and their levels of activity in politics are all positively related to the number of polluters within political jurisdictions and the severity of pollution problems. Threats to the environment promote the mobilization of pro-environment organizations. Lacking such threats, there would be no need to mobilize. Paradoxically, and all other things equal, environmental interests might be most secure in settings in which there are few active environmental interest organizations. They are not there because they don't need to be.

Myth 2: Environmental interests are best promoted when represented by one or a few large environmental organizations and weakened when environmental interests are fragmented. While being united in collective action might sound attractive, unified action can be very difficult. The problem is that there are many environmental interests. Do we protect wetlands first or watersheds? Should we focus on air or water pollution? Is atomic energy a problem or a solution? Should we influence policy via conventional politics or by “stunts” designed to draw attention to threats to the environment? Resolving these and many similar conflicts within a single environmental organization consumes time and resources. Indeed, such conflicts can paralyze generalist interest organizations. In small jurisdictions, however, there may simply be no choice but to rely on a single generalist interest organization given insufficient numbers of potential members to support more specialized groups. But in larger jurisdictions, specialization promotes nimble and focused environmental groups capable of cooperating when possible, but willing to go it alone when necessary.

Myth 3: Environmental interests are most threatened when business interests are united. When united behind a policy proposal, economic interests certainly have many resources that might be usefully brought to bear in politics – money, expertise, and media attention. But when business interests are united, it is also almost always the case that the issue is

one that is prominently discussed in the media and highly salient to voters. These tend to be the big societal issues in which business is pitted against consumers, labor, or environmentalists. More to the point, the business position on these issues is often unpopular in a way that brings into play the one resource that business lacks – votes. Despite frequent cynicism, the truth is that Democratic politicians rarely vote against the interests of their constituents when they are paying attention to an issue. Thus, the kinds of issues that unite business interests are typically those that are most likely to create a popularity-salience bias in favor of environmental interests. In contrast, business interests are most successful when pursuing narrow goals of concern to only a few businesses and not drawing a great deal of public attention.

Myth 4: Money buys votes, and environmentalists don't have a lot of money. This myth, of course, is closely related to the previous one. But it merits special attention given the corrosiveness of this charge for public confidence in democratic politics. It is true that environmentalists don't have a great deal of money. But after years of looking, most students of campaign finance have concluded that money does not buy votes. If it did, environmental interests would spend all of their money on pro-business legislators and business interests would give all of their money to environmentalists. It doesn't work this way. Rather, the votes of constituents buy the votes of legislators. Again, legislators rarely vote against the interests of their constituents when aroused and attentive. So, why is there so much direct and indirect money in politics? What is it purchasing? While money only rarely shifts votes, it can well shift a legislator's allocation of time and effort. Senator Barbara Boxer of California, for example, will always vote for environmental, consumer, and education bills considered by the U.S. Senate. Her constituents strongly support active government in all these policy domains. But where will Senator Boxer spend most of her time and energy promoting new legislation, persuading colleagues to vote like her, and ushering policy ideas through a complex legislative process? A campaign contribution, as one form of lobbying, can make a difference here by signaling not how Senator Boxer should vote but where her strongest electoral return or payoff might be generated from investments of scarce time and energy. Paradoxically, then, much of lobbying activity (including campaign activity), entails the “friends” of a legislator competing with each other

for a legislator's time and energy. The severest competition of an environmental organization for scarce legislative time and energy does not come from polluters, but from the consumer and education groups that a legislator also supports. Direct lobbying by environmental interests against polluter interests for the vote of single legislator is, in fact, quite rare and usually restricted to the very end of the legislative process as organized interests look for a few last votes.

Myth 5: Think globally, but act locally. While one of the favorite slogans of the environmental movement, this is almost certainly bad advice. Indeed, both sides of the claim are wrong. While people may have a diffuse, positive concern for the global environment that predisposes them toward supporting efforts to maintain environmental integrity, local issues are far more effective in actually mobilizing individuals to engage in political activity. Environmental organizations interested in securing more members should identify local threats to groundwater supplies, watersheds, or air quality. These are highly salient concerns that encourage participation. But

acting on such issues locally is almost always difficult. Environmental protection usually entails tradeoffs, such as loss of employment or recreation opportunities or higher taxes to support environmental cleanups. These tradeoffs are especially evident locally where the same people who might benefit over the long term from, for example, restricting unsustainable fishing practices must pay an immediate cost in terms of unemployment. Environmental interests usually benefit, then, by pursuing issues at higher jurisdictional levels than ones in which such local tradeoffs are so apparent and difficult. They gain diffuse support for a popular issue among those who will not be asked to pay the immediate costs of environmental protection. So, environmental interests are most likely to be successful when thinking locally, but acting globally.

Myth 6: Environmental interests are the Davids of the lobbying world struggling against corporate Goliaths. Environmental interest organizations find this a useful image. But when compared to almost any other interest or cause, environmental organizations by almost any measure – numbers of organizations, members, or policy success – are one of the great lobbying success stories of the last half century. From a standing start, they have reshaped public policy across the world. This does not mean, of course, that they have accomplished enough. Nor does it mean that they are always effective. Indeed, environmental organizations are often ineffective after laws are passed and the details of implementation are discussed. Still, most other interest movements would gladly trade positions with environmental organizations. The reason is simple – environmental protection now has broad diffuse support across advanced industrial democracies. When environmental issues are made salient, this translates into the most important currency in democracies – votes. It is also worth remembering that David walked away from his meeting with Goliath while Goliath did not. □

David Lowery

Amersfoort aan Zee?

Een goede vriend van mij verhuisde enkele jaren geleden van Katwijk naar Amersfoort. Hij baalde flink toen hij tot de ontdekking kwam dat hij 's zomers het strand moest gaan missen. Het wonen in een *achterlijk* vissersdorp leek toch nog één voordeel te hebben.

Als we de doemscenario's mogen geloven, dan is er een mogelijke oplossing voor zijn probleem. Wanneer de poolkappen smelten en de zeespiegel stijgt, dan zal een groot deel van Nederland onder water komen te liggen, met als gevolg dat de kustlijn bij Amersfoort zal komen te liggen. Velen zullen er waarschijnlijk geen traan om laten dat Katwijk onder de zeespiegel

“Wellicht minder fortuinlijk is dat Leiden na een overstroming de status krijgt van een modern ‘Atlantis’”

zal verdwijnen. Wellicht minder fortuinlijk is dat Leiden na een overstroming de status krijgt van een modern ‘Atlantis’. Daarnaast moet worden onderstreept dat meer dan de helft van de wereldbevolking aan de kust woont en dus bij een stijgende zeespiegel direct in problemen zal komen. Er zal iets gedaan moeten worden om verdere opwarming van de aarde tegen te gaan: de uitstoot van CO₂ drastisch verminderen.

Dit lijkt makkelijker gezegd dan gedaan. Voor bedrijven en consumenten bestaat er geen prikkel om een stukje van hun welvaart in te leveren in ruil voor een schoner milieu. Organisaties zoals LHUMP proberen consumenten, in dit geval scholieren en studenten, bewust te maken van hun energie- en papiergebruik. Voor veel bedrijven lijkt milieu onderdeel uit te maken van hun marketingbeleid. Vervuilende industrie probeert zichzelf zo af te schilderen als milieuvriendelijk: een verschijnsel dat wordt aangeduid als *greenwashing*, een begrip dat genoemd wordt in de beschouwing van Ruben Libgott over het Nederlandse milieubeleid.

Versterking van het broeikas effect is een internationaal probleem. Het Kyoto-verdrag lijkt dan een voor de hand liggende oplossing om de CO₂-uitstoot terug te dringen. Met behulp van de institutionele contracttheorie laat Rolf Versteeg zien dat het voor afzonderlijke staten aantrekkelijk is om het verdrag niet te ondertekenen, zoals Australië en de Verenigde Staten gedaan hebben. Hessel Heins wijst er in zijn column op dat de handel in emissierechten ervoor zal zorgen dat de CO₂-uitstoot nauwelijks wordt teruggedrongen. Zelfs als het Kyoto-verdrag zou werken zoals bedoeld was, is het nog maar de vraag in hoeverre de vastgestelde doelen voldoende zijn om de opwarming van de aarde tegen te gaan.

Een energiebron die geen CO₂-uitstoot heeft, is kernenergie. VVD-kamerlid Paul de Krom is van mening dat kernenergie niet bij voorbaat moet worden uitgesloten. Kernenergie is een schone en duurzame energiebron, mits de veiligheid voorop staat. Milieuorganisaties zijn echter bijzonder succesvol in hun lobby om verdere toepassing van kernenergie te blokkeren. In “Six Myths about Environmental Interest Organizations” probeert David Lowery een verklaring te geven voor het succes van milieuorganisaties.

Kernfusie lijkt een mooi alternatief voor kernenergie, helaas wordt deze energiebron alleen nog maar toegepast in *Star Trek*^{TM}. □

Amersfoort anno 2030?

Frank van der Plas

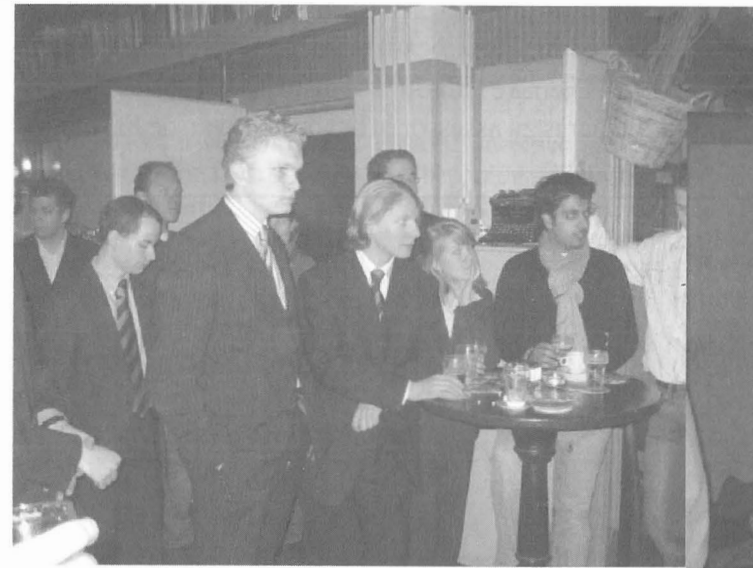
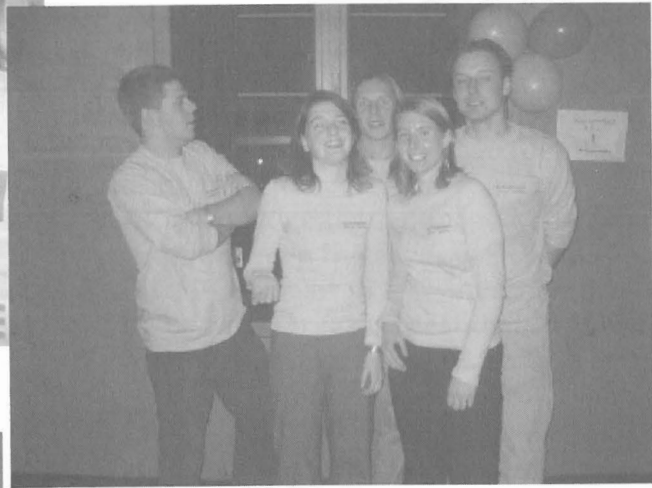
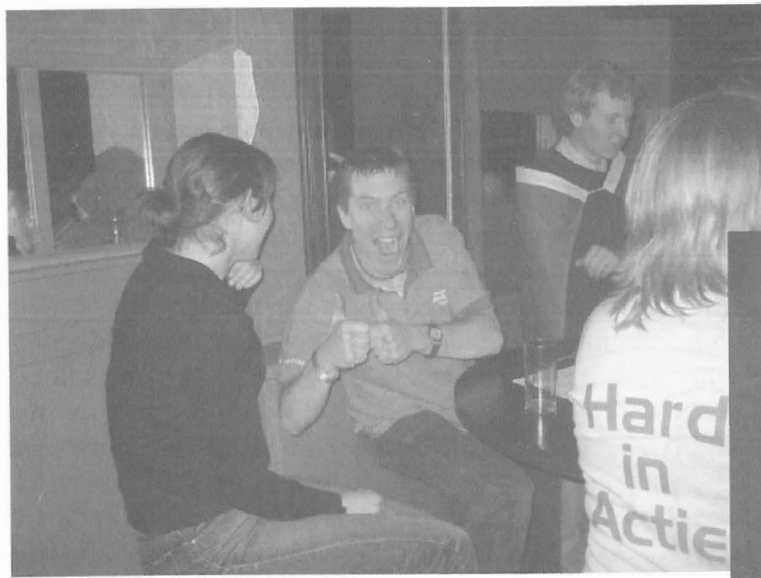
ETABLISSEMENT

E=mc²

EINSTEIN

TERRAS-EETCAFÉ-BAR

Nieuwe Rijn 19
2312 JC Leiden
tel. 071-5135370

Dieneke Huis in 't Veld

Voor deze editie van de Bestuurskundige Berichten ging ik langs bij Dieneke Huis in 't Veld. Zij is vijfdejaarslid van de B.I.L. en tevens oud-bestuurslid van het jaar 2002-2003. Sinds dit jaar is zij assessor in het bestuur van de Faculteit der Sociale Wetenschappen.

Waarom ben je bestuurskunde gaan studeren?

Ik heb niet echt op een verantwoorde manier voor mijn studie gekozen. Ik was enigszins laat met kiezen en heb toen van een lijstje achterin mijn agenda een aantal studies gekozen, die mij leuk leken. Bij 'Last-Minute Leiden' heb ik met een aantal mensen van bestuurskunde gepraat. Toen kwam ik tot de conclusie dat deze studie me wel interessant leek. Ik ben vooral voor het interdisciplinaire van bestuurskunde gevallen. De verschillende benaderingen vanuit bijvoorbeeld: recht, economie, sociologie zijn me erg goed bevallen. Het leren kijken naar een bepaalde zaak vanuit een aantal invalshoeken vond ik erg interessant. Daarom heb ik voor de studie bestuurskunde gekozen.

Waarom heb je voor Leiden gekozen?

Ik kom uit een klein plaatsje in Noord-Nederland. Dan ben je altijd zo'n 50 kilometer verwijderd van een grote stad. Ik was het op een gegeven moment zat om bijvoorbeeld twaalf kilometer van de dichtstbijzijnde bioscoop te wonen. Het feit dat ik ging studeren, zag ik als een mooie kans om naar een grotere stad te gaan. Om niet meteen te verzuipen in een grote stad als Amsterdam heb ik gekozen voor het gezellige van Leiden.

Wat doe je precies in het faculteitsbestuur?

Ik ben studentlid in het faculteitsbestuur. Het faculteitsbestuur bestaat uit vier personen. De decaan is de voorzitter.

medebestuurleden?

Ik heb dezelfde bevoegdheid als anderen. Mocht er gestemd worden, dan telt mijn stem even zwaar als die van de andere bestuursleden (overigens heeft de decaan een doorslaggevende stem als er geen overeenstemming kan worden bereikt). In de praktijk wordt er overigens weinig gestemd. Er wordt namelijk net zo lang doorvergaderd tot er consensus is bereikt.

Hoe ben je in het faculteitsbestuur terecht gekomen?

Ik werkte al een tijdje op de faculteit als studentassistent. Ik had al aardig wat zicht op hoe het er hier aan toe ging. Bij dit soort functies moet je vaak maar net weten dat het er is. In de MARE stond een advertentie voor deze functie. De toenmalige assessor kende ik al en daar heb ik een aantal keer mee gepraat. De functie sprak me erg aan, toen heb ik ervoor gesolliciteerd en werd ik aangenomen.

Hoe was je bestuursjaar in de B.I.L.?

Ik heb in het bestuur gezeten van Ine Koevoet. Ik was daar commissaris Aquisitie&Promotie. Wij zorgden in de commissie dus voor de sponsoring en de promotie van de vereniging. Het was echt een fantastisch jaar. Het was erg leerzaam. Het samenwerken in een groep, dingen organiseren en regelen en vergaderen. Pas achteraf zie je hoe leerzaam het is om dat mee te maken. Het leuke van ons bestuur is, dat we nog steeds hecht contact met elkaar hebben. We zijn afgelopen november bijvoorbeeld nog met het hele bestuur naar Londen geweest.

Wat vind je van de opleiding bestuurskunde?

De kracht van bestuurskunde is dat er vanuit allerlei disciplines naar het openbaar bestuur gekeken wordt. Als ambtenaar moet je ook vanuit verschillende posities naar

“Een zorgelijke ontwikkeling is dat er steeds meer werkgroepen worden geschrapd. Daardoor worden bepaalde vaardigheden niet maximaal ontwikkeld.”

Daarnaast heb je de portefeuillehouder onderwijs en de portefeuillehouder bedrijfsvoering en ICT. Dat zijn mensen die uit deze faculteit komen. Er zit altijd nog een student bij en dit jaar ben ik dat. Ik zit bij de vergaderingen. Daarbij probeer ik de studenten te vertegenwoordigen en aan te geven hoe de studenten tegen bepaalde zaken aankijken. Dat gaat over zaken als kwaliteitszorg in het onderwijs en de bachelor-master overgang. Verder heb ik regelmatig overleg met de voorzitters van de studieverenigingen, overleg ik met andere assessoren en zit ik bijvoorbeeld ook in de Leidse studentenraad, dat is een soort adviesorgaan voor het college van bestuur.

Heb je dezelfde beslissingsbevoegdheid in het bestuur als je

problemen kunnen kijken. Dat is het fijne aan onze opleiding. Verder zit ik in nog in het oude doctoraalprogramma, dus heb ik inhoudelijk niets met de bachelor-master opleiding te maken.

Een zorgelijke ontwikkeling is dat er steeds meer werkgroepen worden geschrapd. Daardoor worden bepaalde vaardigheden niet maximaal ontwikkeld. Het schrijven van een scriptie of het houden van een presentatie kan daardoor in een later stadium van je studie lastig zijn. Steeds meer mensen beginnen nu te beseffen dat er misschien teveel werkgroepen zijn afgeschafte.

Wat vind je van de B.I.L.?

Ik heb zelf in het bestuur gezeten. Daardoor ben ik niet meer helemaal objectief. Wat ik merk, ook in mijn huidige functie, is dat de B.I.L. een van de actiefste verenigingen is. De B.I.L. is overal voor te porren. Ze voorzien zowel in het inhoudelijke als het sociale gedeelte, waar mensen naar op zoek kunnen zijn. De B.I.L. vind ik een leuke club, die heel belangrijk is voor mensen die zich willen ontplooiën.

Hoe gaat het met je studie?

Ik ben aan mijn bestuursfunctie veel tijd kwijt. Het komt neer op ongeveer drie dagen in de week. Ik studeer nog wel. Ik probeer één a twee vakken per trimester te volgen. Inhoudelijk

“De kracht van bestuurskunde is dat er vanuit allerlei disciplines naar het openbaar bestuur gekeken wordt.”

zit ik ongeveer aan het begin van mijn vierde jaar, alhoewel dat moeilijk aan te geven is, aangezien je het doctoraal tot op zekere hoogte kan inrichten zoals je dat zelf wilt. Je hoeft je niet strak aan de opbouw te houden.

Hoe ziet je toekomst eruit?

Dat vind ik een lastige vraag. Wat mijn studie betreft, hoop ik in de zomer van 2006 af te studeren. Daarna wil ik graag een tijd op reis gaan en leuke dingen doen. Ik weet nog niet echt wat ik later wil gaan doen. Hetgeen wat me trekt zijn de missies van de Non-Governmental Organisations. Uiteindelijk probeer ik niet te veel te plannen. Het is altijd nog maar de vraag wat er vrij is. □

Jan Pronk

(advertentie)

De Vereniging voor Bestuurskunde...

... brug tussen theorie en praktijk

Bezoek: www.bestuurskunde.nl

Parijs... dé lichtstad van Europa...

de stad van de liefde, een stad waar op elke hoek van de straat de rijke geschiedenis nog te proeven is. Deze stad was dit jaar onze bestemming voor de korte reis. Waarom Parijs? Hoewel de bovengenoemde kenmerken al als doorslaggevend aangemerkt kunnen worden, is er natuurlijk ook een reden geweest die betrekking heeft op de bestuurskunde. Het immigratie- en integratiebeleid in Frankrijk is minstens even belangrijk en controversieel als in Nederland.

Vanaf september 2004 is in Frankrijk het hoofddoekjesverbod in werking getreden. De nieuwe wet die het verbiedt om binnen het openbaar onderwijs kenmerken van religieuze overtuigingen opzichtig te laten zien, heeft voor veel opschudding binnen de meeste Europese landen gezorgd. Reden genoeg voor ons om in Parijs het thema 'immigratie en integratie' eens nader onder de loep te nemen.

"De rekenkamer heeft recent een rapport uitgebracht waarin het integratiebeleid onderzocht is. Het rapport liet zien dat in Frankrijk een crisissituatie is ontstaan. Er is bij het beleid te weinig rekening gehouden met de huisvesting, werkgelegenheid en onderwijs."

Na maanden lang overleg, het regelen van excursies, vervelende Franse telefonisten (die geen woord Engels spraken en ook niet wilden begrijpen), maar toch ook heel aardige mensen die ons graag op bezoek wilden hebben, was het woensdag 2 februari dan eindelijk zover.

Iedereen verzamelde zich, nog half slaperig, rond 07.00 uur voor het Pieter de la Court-gebouw. Na de 'medische controle' vertrok onze bus om 07.30 uur richting onze bestemming. Rond 15.00 uur had onze Johan (de buschauffeur) ons veilig afgezet bij het Campanile hotel, waar wij tijdens ons verblijf in Parijs zouden vertoeven.

Na het uitdelen van de kamersleutels kon iedereen zijn eigen gang gaan, de stad verkennen, eten of lekker uitrusten voor de volgende dag, dat een zwaar programma bevatte.

Donderdag was de eerste excursiedag, tevens ook de zwaarste van de twee. Om 09.00 werd iedereen in de lobby van het hotel verwacht, want als eerste stond een bezoek aan OECD (Organisation of Economic Co-operation and Development) op het programma. Deze organisatie, dat begin jaren '50 werd opgericht, probeert via uitwisseling van kennis en ervaring, met behulp van ambtenaren, geleidelijk het beleid, dat in de verschillende landen gemaakt wordt, te verbeteren. Maar in hoeverre houdt een land rekening met de adviezen die de OECD geeft? De besluiten hebben geen bindend karakter op beleidsterrein. De OECD probeert te overtuigen, maar legt het

door hen uitgebrachte advies niet op. De adviezen zijn gelukkig wel vaak terug te vinden. Een voorbeeld hiervan is de consumentenbescherming. Jammer genoeg zijn de adviezen bij politiek gevoelige onderwerpen minder goed terug te zien. Een oplossing hiervoor vindt de OECD in het creëren van ruimte voor debat, zoals bij het probleem van de hypotheekafrek is gebeurd. Zo kunnen ze hun adviezen toch aan het licht krijgen. Na de oprichting van de OECD is de organisatie flink uitgebreid met landen uit het Oostblok en uit het Aziatische gedeelte van de wereld.

In het tweede gedeelte van onze lezing werden ons de redenen van de immigratie in Frankrijk verteld: politieke-, economische-, en sociale redenen. Het gedeelte van het onderzoeksinstituut dat zich bezig hield met deze kwestie werd de 'workingparty of migration' genoemd. Deze groep specialiseerde zich in de migratie van de OECD-landen.

Na dit bezoek bracht Johan, die de hele dag tot onze beschikking stond, ons naar de tweede excursie. Dit betrof een bezoek aan het CERI (Centre d'Études et de Recherches Internationales), een onderzoeksinstituut gelieerd aan Sciences-Po, een zeer prestigieuze universiteit in Frankrijk. Het doet onderzoek naar internationale politieke systemen en andere onderwerpen die te maken hebben met internationale relaties in de wereld, zoals globalisatie, regionale integratie en nationalisme. Met dit onderzoek, door specialisten van over de hele wereld, heeft het CERI twee doelen. De eerste is om een bijdrage te leveren aan de totstandkoming van een goed begrip over de politieke samenlevingen en de dynamiek van het wereldsysteem. Ten tweede wil het CERI een juiste analyse verschaffen over de hedendaagse grote internationale problemen. Naast het doen van onderzoek worden er ook andere activiteiten ontplooid, zoals het geven van seminars, lezingen, les geven op universiteiten, het geven van commentaar in de media. De lezing werd gegeven door Catherine de Wenden, die zelf veel onderzoek heeft gedaan over onderwerpen gerelateerd aan internationale migratie. Zij vertelde ons de geschiedenis van de migratie in Frankrijk, die midden 19de eeuw begon om demografische redenen, economische groei en werkgelegenheid voor onder andere soldaten. Na de Eerste Wereldoorlog kwamen de migranten vanuit België, Duitsland, Italië en Polen. Dit na het uiteenvallen van de Europese koninkrijken. Door de economische crisis in Frankrijk stopte de immigratie. Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er een nieuwe immigratie politiek. Op dit moment is de populatie migranten zo rond de 3 tot 4 miljoen en deze is al enige tijd stabiel. De migranten van dit moment zijn Marokkanen, Tunesiërs, Turken en Noord-Afrikanen. Deze waren eerst illegaal aangetrokken door werkgevers, vooral in de bouw, horeca, toerisme en textiel fabrieken, maar werden later legaal,

mede ook door de werkgevers. Verder stijgt het aantal immigranten door familiehereniging, bedrijven die studenten en specialisten aantrekken en vluchtelingen die asiel komen aanvragen. Tenslotte vertelde Catherine ons nog kort over het hoofddoekjesverbod. De publieke school is een meltingpot van culturen. Het is een middel voor de socialisatie van de toekomstige burger, waar de normen en waarden van Frankrijk worden bijgebracht. In een dergelijk proces horen religieuze overtuigingen niet gepopulariseerd te worden, vandaar het verbod. Naar haar mening is de nieuwe wet geen goed idee geweest. Moslim meisjes blijven weg van school, gaan terug naar de familie en integreren hierdoor niet goed.

Tenslotte bracht onze trouwe buschauffeur ons naar de laatste excursie van de dag. Dit was een bezoek aan de politieke partij Front National, de radicaal rechtse partij van Jean-Marie Le Pen. We zouden hier te woord worden gestaan door de heer Chaboche, hoofd buitenlandse zaken en vice-president, en de heer Gollnisch, de politieke nummer twee. Dit ging helaas niet door. De heer Gollnisch moest namelijk een persconferentie geven nadat hij geschorst was van zijn functie aan de universiteit van Lyon-III. Door deze situatie werden we uiteindelijk te woord gestaan door Carl, lid van het Europees Parlement en eerste klas nationalist. Het officiële standpunt van de partij, vertelde Carl, is dat zij kijken naar hoe het integratiebeleid is gemaakt en niet naar de immigrant zelf. Ze zijn al ruim 40 jaar bezig met het parlement wijs te maken dat het beleid niet klopt en vol gevaren zit. Rond 1970 had Frankrijk een economische crisis, op dat moment kon Frankrijk zich geen immigratie permitteren. Veel Fransen waren werkloos en dan kun je niet immigranten binnenlaten en hen het werk geven waar een Fransman op zat te wachten. De immigrant zelf was al een probleem, maar daarbij kwam nog eens dat hij zijn hele familie meenam. Hier zat Frankrijk al helemaal niet op te wachten volgens Front National. Zij zeggen dat als de immigratie nu niet gestopt wordt, het alleen

maar moeilijker wordt om ooit het proces te stoppen en komt Frankrijk alleen maar meer in de problemen. Tenslotte wilde Carl nog even vermelden dat als je in Frankrijk wilt blijven, je jezelf ook Frans zou moeten gedragen en jezelf voor 100% Frans moeten voelen.

Na een bedankje aan Carl voor zijn medewerking, kwam tot ieders verbazing Monsieur le Pen himself binnen wandelen en was niet te beroerd om zelf ook nog even een mooi praatje te houden. Mooier had deze dag niet afgesloten kunnen worden.

De volgende dag, tevens onze laatste dag in Parijs, begon al vroeg, want rond 09.15 uur werden we al verwacht bij de Cour des Comptes, de Franse Rekenkamer. Dit orgaan is er om toezicht te houden op de openbare financiën en is opgericht door Napoleon in 1807. Het is na de Tweede Wereldoorlog een steeds prominentere rol gaan innemen door de groeiende publieke sector. De rekenkamer draagt zorg voor toezicht op reguliere praktijken, het management van de aanspraak op publieke fondsen en ondersteunt daarnaast de regering en het parlement. De rekenkamer heeft recent een rapport uitgebracht waarin het integratiebeleid onderzocht is. Het rapport liet zien dat in Frankrijk een crisissituatie is ontstaan. Er is bij het beleid te weinig rekening gehouden met de huisvesting, werkgelegenheid en onderwijs. De politici hebben zich te veel bezig gehouden met de toenemende migratiestroom in plaats van hun energie in de opvang en nazorg van de migranten te steken.

Na dit bezoek hadden we even de tijd om een broodje te eten en snel de metro naar onze laatste excursie te nemen: de Académie de Créteil. Dit was een school in een kansarme wijk met veel immigranten, dat onderdeel uitmaakte van een scholengemeenschap met een soort partnerschap met andere onderwijsinstellingen. Deze school gaf een aantal kansarmen kinderen per jaar een kans om op Sciences-Po te komen, te vergelijken met Harvard en Oxford. Veel kansarmen kinderen zijn niet zelfverzekerd genoeg om de mogelijkheden, om hogerop te komen, te zien. Daarom biedt deze school de kinderen deze kans. De studenten worden niet op de normale manier aangenomen of geselecteerd. Ze krijgen geen schriftelijk examen, maar een interview, omdat veel student nog onvoldoende schriftelijke kennis hebben van de Franse taal. Ze worden twee keer beoordeeld door een jury: intern door de leraren van deze school en extern door de docenten op de toekomstige universiteit. De interne jury is vaak het moeilijkst voor de studenten, omdat zij zich dan tegenover hun leraren willen bewijzen. Dit was één van de meest interessante excursies, omdat het erg praktijkgericht was en het probleem nu vanuit een andere invalshoek werd bekeken.

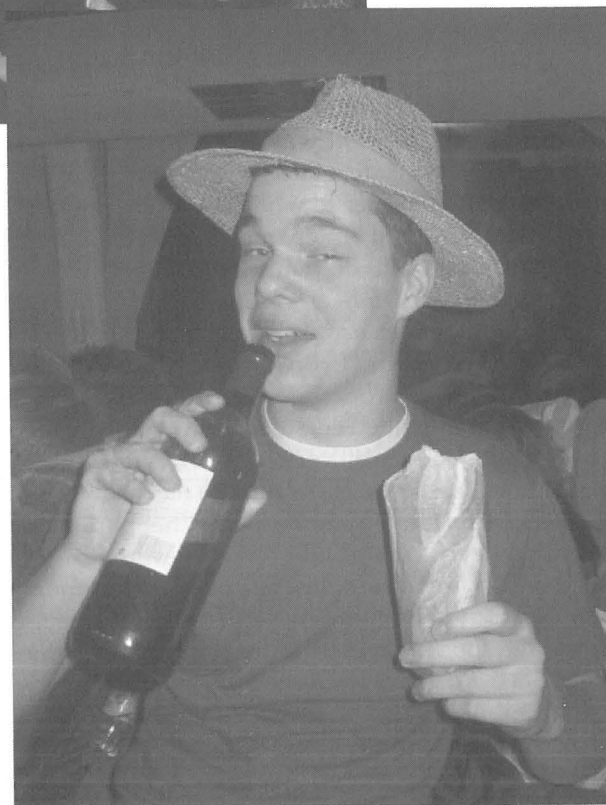
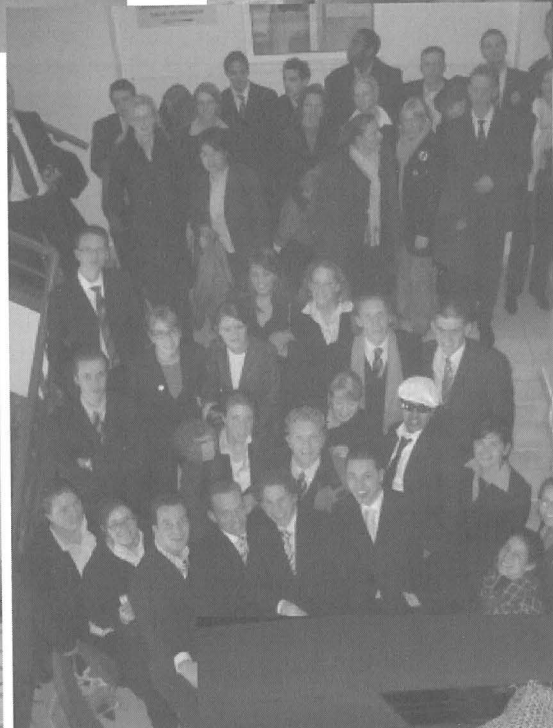
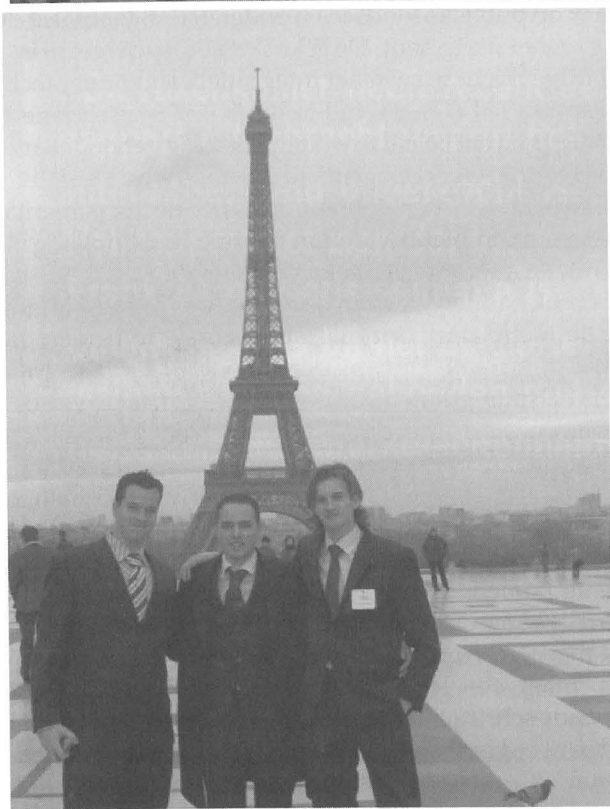
Zo kwam er een einde aan het programma en begon het wachten op de terugreis.

Om nu een conclusie te trekken over het beleid dat in Frankrijk wordt gevoerd, kunnen we zeggen dat het integratiebeleid is mislukt, maar dat Frankrijk er wel alles aan wil doen om de immigranten goed te begeleiden en alles tot een goed einde te brengen.

Tot slot wil ik Johan nog even bedanken voor de fijne reis in de 'midnight train tot Georgia' en ik denk dat ik voor vele mede reizigers spreek. Johan bedankt!

Op naar de lange reis! □

Shirley van As

Interview Aboutaleb

Aansluitend bij het thema van de korte buitenlandse reis naar Parijs leek het de commissie BB interessant om wethouder Aboutaleb te informeren naar zijn mening over het immigratie- en integratievraagstuk in Nederland. Met enige moeite wist de BB een interview met hem te regelen. Persoonlijke vragen over zijn gezin en/of privé-leven konden niet worden gesteld vanwege zijn veiligheid. Mijn eerste vraag kon meteen naar de prullenmand worden verwezen.

Ter informatie: Ahmed Aboutaleb werd op 29 augustus 1961 geboren in Beni Sidel in Marokko. Op 15-jarige leeftijd ging hij naar Nederland. Hij studeerde elektrotechniek aan de HTS in Den Haag en heeft als verslaggever gewerkt bij RTL4 nieuws, RVU televisie, de NOS-radio en radio Veronica. Hierna rolde hij de politiek in als voorlichter van staatssecretaris Simons en minister d'Ancona. Voordat hij wethouder van Amsterdam werd, was hij werkzaam als directeur van de sector Maatschappelijke, Economische en Culturele Ontwikkeling (MEC).

Aboutaleb is vanaf 4 februari 2004 de wethouder van Amsterdam, met in zijn portefeuille Werk en Inkomen, Educatie, Jeugd en Diversiteit en Grote Stedenbeleid (GSB). Hij is een bekend gezicht geworden op televisie door de moord op Theo van Gogh, waarna hij in een brief met de dood bedreigd werd.

Wat wilde u worden toen u nog in Marokko zat?

"Ik was een jongen die dichter wilde worden. Ik was helemaal gek van de Egyptische dichter Riad el-Sounbatti, die componeerde voor Oum El Kalthoum. Hij schreef een liedje voor Oum El Kalthoum (een Egyptische zangeres uit de jaren vijftig, die in de Arabische wereld bekend stond om haar trieste nummers, red.), waarin hij schreef over een man en een vrouw die hand in hand over het strand rennen. Hij schreef dat de man en vrouw hun eigen schaduwen voorbij renden. Wat een beeldspraak. Ik kreeg letterlijk kippenvel van zijn woorden gecombineerd met de muziek van Oum El Kalthoum. Ik zou graag in de voetsporen willen treden van Hallaj, een beroemde Iraakse Soefi (een aanhanger van het soefisme: een stroming waarin verdieping van het eigen leven en niet pessimistisch zijn, centraal staat, red.) die in de 10^e eeuw onthoofd is in Bagdad, doordat hij afvallig was in de islam. Ik zou wel eens naar zijn geboortedorp en woonplaats willen gaan om te ontdekken wat voor een persoon het was. Helaas staat Irak niet bepaald bekend om haar veiligheid. Daarom wacht ik tot de stabiliteit is wedergekeerd. Het blijft een droom."

Zou u overwegen Tweede-Kamerlid te worden?

"Natuurlijk. Ik vrees alleen dat ik geen goed Tweede-Kamerlid zou zijn. De PvdA-fractie is heel groot. Er zijn maar een paar

portefeuilles te verdelen over de hele fractie. Een fractie zoals de PvdA bestaat uit zoveel mensen die zich bezig houden met, een naar verhouding tot de mensen, klein pakket. Ik ben een doener. Als Tweede-Kamerlid ben je meer een controleur van de overheid. Ik zou daar niet mijn ei kwijt kunnen."

Front National, de Partij van Le Pen krijgt steeds meer stemmen in Frankrijk. Denkt u dat Groep Wilders bij de volgende verkiezingen kan concurreren met partijen als CDA, VVD en PvdA?

"Le Pen heeft 15% van de totale stemmen. Bij de laatste verkiezingen is zijn partij wel enigszins gezakt. Ik denk niet dat Wilders op dat niveau kan concurreren. Er schuilt een zekere aantrekkingskracht in zijn radicale uitspraken. Bovendien groeit zijn populariteit door personen zoals Mohammed B. en Samir A. Wilders wordt echter geen nieuwe Pim Fortuyn."

"Ik ben een doener. Als Tweede-Kamerlid ben je meer een controleur van de overheid. Ik zou daar niet mijn ei kwijt kunnen."

We hebben gezien bij de LPF, dat zulke partijen ten onder gaan in onderlinge ruzies. De Nederlandse kiezer heeft in dat opzicht wel wat geleerd de afgelopen jaren. Bovendien moet Wilders kleur bekennen over andere onderwerpen. Ik weet wat hij vindt van de islam en integratie, maar wat vindt hij van de volkshuisvesting, gezondheidszorg, en onderwijs? Wat doet de het electoraat als hij zijn totale verkiezingsprogramma bekend maakt? Dat zullen we nog wel zien. Pim Fortuyn had 26 zetels, maar Wilders zal nooit zoveel halen. Ik denk dat hij bij de volgende verkiezing een paar zetels zal halen."

Toen u werd gevraagd wethouder te worden, moest u er nog over nadenken. Maar u hebt toch de overstap gemaakt naar de politiek. Waarom?

"Ik had een week de tijd om daarover te beslissen. Ik was in Marrakech toen ik werd aangesproken om wethouder van Amsterdam te worden. Toen ik overwoog nee te zeggen, werd mij verteld dat ik niet zo 'eigenwijs' moest zijn. Vervolgens heb ik toch ja gezegd, waar ik geen spijt van heb gehad. Ik hoop dat ik Amsterdam nog lang mag dienen. Volgens de waardering van de publieke opinie mag ik in alle bescheidenheid zeggen dat ik een verschil heb kunnen uitmaken."

In de media wordt u 'een Nederlander met een eigen identiteit' genoemd. Kunt u zich daarin vinden?

"Mij is wel eens gevraagd tijdens een discussie: Moest je veel achterlaten om een Nederlander te worden? Daarop antwoordde ik dat ik niet zozeer dingen achterlaat, maar meeneem. Ik ben de persoon geworden die ik ben door veel bij te leren. Ik heb HTS gedaan, waarmee ik nu niets doe, maar de logica achter elektrotechniek kan ik wel toepassen bij de logica van een wethouder. Veel protocollen die ik heb geleerd tijdens mijn carrière in de media pas ik nu als wethouder zijnde nog steeds toe. De vaardigheden die ik nodig heb als wethouder, komen niet van opleiding of opvoeding, maar door mijn participatie binnen organisaties. Ik begon al daarmee als 18/19-jarige jongen. Ik was of ik ben een leergierige persoon die graag met anderen iets wilde opzetten. Dat heeft mij maatschappelijke vorming gegeven."

Als er al sprake is van een achterstand, wat zijn dan uw ideeën op gebied van integratie?

"De grootste uitdaging is 'de integratie van de islam'. Als de islam niet wordt gezien als een gevaar voor de samenleving, en er geen discussie over de islam is, dan is de integratie compleet, wat wij niet meer zullen meemaken. Je kunt het vergelijken met de integratie van de joden in Amsterdam: die duurde ongeveer 300 jaar. Ik denk dat 'onderwijs' een grote rol speelt in de integratie van Marokkanen. Integratie hoort samen met het onderwijs. Belangrijk hierbij is geduld uitoefenen en bereid zijn te investeren op vooral onderwijs."

Op basisscholen worden aan allochtone leerlingen onterecht een laag studieadvies gegeven. Als ze bijvoorbeeld naar vmbo gaan, dan wordt het moeilijker om naar de havo-vwo te gaan. Wat moet er gebeuren om dit soort praktijken tegen te gaan?

"Wilders moet kleur bekennen over andere onderwerpen. Ik weet wat hij vindt van de islam en integratie, maar wat vindt hij van de volkshuisvesting, gezondheidszorg, en onderwijs?"

Er is een onderzoek uitgekomen over de mate van integratie van Marokkanen. Daarin stond dat de Marokkanen redelijk goed zijn geïntegreerd. Hoe komt het dat ze dit onderzoek niet hebben gebruikt, maar andere onderzoeken wel waarin Marokkanen negatief worden afgebeeld? Wat vindt u, zijn Marokkanen niet geïntegreerd?

"Ja, dat is een onderzoek van de Sociaal Cultureel Planbureau van Dagevos. Dat komt, omdat Marokkanen minder groepsgericht zijn vergeleken met Turken. Marokkanen proberen in hun eentje te integreren. Of dat is gelukt, weet ik niet. De Turken zoeken elkaar op. Zij beginnen bijvoorbeeld Turkse restaurants en winkels. Zij zijn veel meer ondernemend dan de Marokkanen. Bijvoorbeeld als Turken worden geweigerd voor een discotheek dan beginnen ze hun eigen discotheek. Als Marokkanen worden geweigerd dan 'slaan we erop los'. De heersende, algemene opvatting over Marokkanen wordt gepubliceerd door de Elsevier, HP/De Tijd waarin een negatief beeld van Marokkanen wordt afgebeeld. Zij vertroebelen het beeld. Wij Marokkanen weten wel beter. Mijn zus is onlangs arts geworden. Daar wordt niet naar gekeken. Iedereen zegt dat de integratie mislukt is, maar kijk eens om goed je heen en dan niet alleen naar wat er op straat gebeurt."

Grappig, dat je hierover begint. Een tijdje geleden was het namelijk zo dat allochtonen een te hoog studieadvies kregen in Amsterdam. Nu is er weer sprake van een te laag studieadvies. Het kan te maken hebben met de lage verwachtingen die leraren

hebben ten opzichte van allochtone kinderen. Zij worden bij voorbaat al gezien als 'criminelen', die hun plaats moeten kennen. Wat we nu proberen te doen is met de basisscholen te praten. Vmbo is op zich geen slechte opleiding. Ik heb dat ook gevolgd. Uiteindelijk gaat het om de wilskracht van de leerling om verder te gaan.

Het is niet de opleiding die slecht is, maar op de vmbo komen ze wel in aanraking met de verkeerde mensen. Zo wordt het voor hen moeilijker om door te stromen naar de havo/vwo. Dat is waar, maar het gaat uiteindelijk om het karakter van die persoon. Marokkaanse jongens gaan makkelijker met de stroom mee, omdat die hun enige houvast is. Belangrijker is, dat de meeste Marokkaanse jongeren geen voorbeeld hebben die hun laten zien hoe belangrijk onderwijs is. Indien noodzakelijk wil ik graag deze voorbeeldfunctie voor Marokkanen vervullen. □

Hayat Essakkati

Agenda

24 maart

After-tentamenborrel na het tentamen Recht-I om 12.00uur in Stadscafé van der Werff

1 april

Excursie Uitzending B&W

13 april

De eerste ouderavond van de B.I.L. in samenwerking met het Departement Bestuurskunde

18 april

Presentatie van de nieuwe beschermheer van de B.I.L. em. prof. dr. Hans Bekke om 17.00uur in Etablissement Einstein.

21 april

Bedrijvenborrel van de B.I.L. om 17.00uur tot 19.00uur in Etablissement Einstein. Het bedrijf Alons & Partners Consultancy zal zich presenteren voor de leden van de B.I.L.

23-24 april

De B.I.L. loopt voor het eerst mee in de batavierenrace. Er zijn nog enkele plaatsen vrij. Geef je op in het Bureau (SB-03). Na het lopen is er een gigantisch studentenfeest in Enschede.

26 april

Halfjaarlijkse ALV om 19.00uur in Etablissement Einstein

Prikbord

*** Indien u in het collegejaar 2004-2005 geen B.I.L.-lid meer wilt zijn, dient u uw lidmaatschap **vóór 1 juli 2005 schriftelijk** op te zeggen bij de B.I.L.:

B.I.L.

Wassenaarseweg 52

Postbus 9555

2300 RB Leiden

*** Vind je het leuk bestuurskundig gerelateerde stukken te schrijven?

Stuur ze dan naar de redactie van Bestuurskundige Berichten op bovengenoemd adres.

*** Heb je een adreswijzing? Geef het even door aan de Secretaris op bovenstaand adres.

*** Het thema van de volgende Bestuurskundige Berichten is "Media"

Privatisering in de zorgsector

Op donderdag 20 januari werd er door de commissie activiteiten een forum georganiseerd in het kader van de privatisering in de zorg. Er zou gediscussieerd gaan worden over de privatisering in de zorg die vanaf 2006 een feit moet zijn. Als aanloop op deze verandering is men vanaf januari 2005 al vrij om te kiezen als het gaat om ziekenfondsen. Het forum werd ingeleid met een praatje door commissielid Maarten den Heijer, die kort de deelnemers voorstelde.

Hierna nam de voorzitter, de heer Rob L.J.M. Scheerder, het woord en stelde de twee andere deelnemers en zichzelf voor. De eerste deelnemer was Prof. Dr. Mr. Aard C. Hendriks, afgestudeerd aan de universiteit van Leiden in rechten en politicologie. Hij had bijna bestuurskunde gestudeerd, maar helaas trok het recht hem meer aan. De loopbaan van de heer Hendriks bestaat uit diverse commissies en tegenwoordig zit hij in de commissie gelijke behandeling van de gemeente Utrecht en is hij verbonden aan de Universiteit Leiden, als

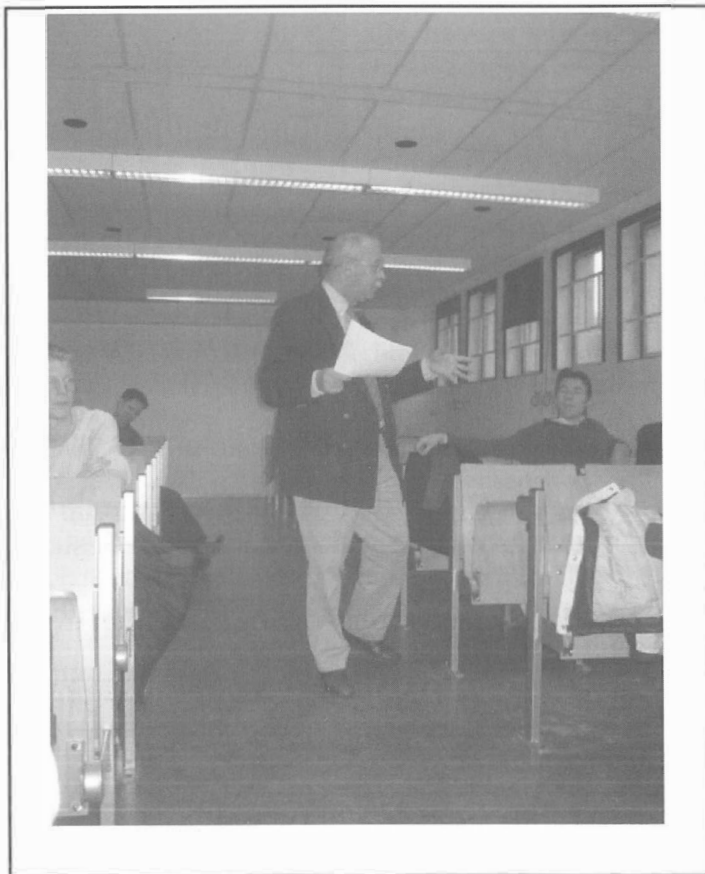
“Vervolgens ging de heer Scheerder in op marktwerking tegenover geen marktwerking of communistisch systeem. Het blijkt dat geen van de twee wenselijk is. De staat die alles regelt, ontardt vlug in bureaucratisme en kan geen continuïteit waarborgen.”

hoogleraar gezondheidsrecht. Deelnemer nummer twee was drs. J. van der Meer, adviseur bij Sturkenboom Partners. De heer van der Meer heeft bedrijfseconomie gestudeerd in Rotterdam en later ook bestuurskunde in Amsterdam. Hij wilde iets doen met de combinatie van de studies en dan vooral op het gebied van efficiëntie binnen de overheid. Zoals gezegd is hij op dit moment adviseur bij Sturkenboom Partners. Het is een bedrijf dat gespecialiseerd is in advies aan de medische sector en het bedrijf verzorgt ook interim management in de zorg. Sturkenboom Partners zit samen met Imtech en VolkerWessels in het Ziekenhuis Consortium (HZC). Het HZC is een samenwerkingsverband dat voor beroering heeft gezorgd door te stellen dat de zorg veel efficiënter kan. De oplossing is volgens het HZC scheiding van de zorgtaak en ondersteunende taken. De ondersteunende taken moeten dan uitbesteed worden.

Na het voorstellen van de twee deelnemers stelde de heer Scheerder, als voorzitter, zichzelf voor. De heer Scheerder is een man met een rijke geschiedenis, een goed gevoel voor humor en een echte 'old boy' met een netwerk van hier tot Tokyo en weer terug. Tegenwoordig is hij voorzitter van het College Bouw Ziekenhuisvoorzieningen en hij was ook voorzitter van de Commissie Tarieven Gezondheidszorg (CTG). In de functie van voorzitter van het CTG werd hij wel

de Breznev van de CTG genoemd, naar het kortdaad optreden binnen deze commissie.

Na het voorstel rondje begon de heer Scheerder met een korte inleiding over de privatisering van de zorg. Aan de hand van sheets werkte hij diverse onderwerpen af en hij drukte, zowel de andere twee deelnemers als de zaal op het hart dat hij vragen erg op prijs stelt. De inleiding bestond uit een voorbeeld van de vrije markt onder taxibedrijven: men kan niet zelf kiezen welke taxi men neemt, of onderhandelen over de prijs van de rit, terwijl dit bij echte marktwerking natuurlijk wel zou moeten kunnen. De zorg zag er volgens hem ongeveer hetzelfde uit. Verder ging het over de vraag of de zorg wel geprivatiseerd kan worden. De heer van der Meer antwoordde hierop dat veel ziekenhuizen al geprivatiseerd zijn. Toch ziet hij nog veel dingen die efficiënter kunnen. Niet direct in het primaire zorg verlenen, maar wel in de diverse ondersteunende taken. Een concreet voorbeeld hierin zijn schoonmakers in de zorg. Deze werken soms onder de zorg-CAO, maar zijn dan veel duurder dan onder de schoonmakers-CAO. Vervolgens ging de heer Scheerder in op marktwerking tegenover geen marktwerking of communistisch systeem. Het blijkt dat geen van de twee wenselijk is. De staat die alles regelt, ontardt vlug in bureaucratisme en kan geen continuïteit waarborgen.

In het geval van marktwerking, zoals in Amerika, zal het recht van de sterkste teveel prevaleren. Hierdoor hebben de zwakkeren niks in te brengen en krijgen in het uiterste geval ook geen zorg. Een tussenvorm is moeilijk te vinden. Onze tussenvorm is het ziekenfonds, overgenomen van de Duitse Krankenkasse in de Tweede Wereldoorlog. Dit systeem staat nu dus ter discussie vanwege de hoge kosten. De nieuwe marktwerking is een voorbereiding op de afschaffing van de scheiding tussen particuliere- en ziekenfonds verzekerden per 2006, richting een gelijke verzekering. De heer Scheerder stelde hierna een concrete vraag aan de 'vertegenwoordiger' van marktwerking in de zorg, de heer van der Meer, over hoe een ziekenhuis nou precies efficiënter gemaakt kan worden. Dit kan volgens van der Meer door uitbesteding van secundaire

“Er zal dan ook niet overal efficiëntie te behalen zijn en dit mag ook niet; een tweedehands prothese is natuurlijk niet bepaald wenselijk.”

ondersteunende processen. Er zal dan ook niet overal efficiëntie te behalen zijn en dit mag ook niet; een tweedehands prothese is natuurlijk niet bepaald wenselijk. De heer Scheerder bepleitte verder harder management in de zorg. Nu is het management veel te zacht. Dit komt door drie factoren: een cultuur van zwak management, het teveel aan polderen en aan bureaucratisme, in de vorm van geen drang

tot presteren of efficiëntie. Eigenlijk het hele forum is de heer Hendriks wat op de achtergrond gebleven, maar hij treedt duidelijk op als tegenstander van marktwerking. Hij belicht concreet nadelen van de marktwerking, bijvoorbeeld meer onzekerheid bij veel uitbesteden. Daarom vindt hij het huidige systeem zo gek nog niet. De heer Scheerder poneert de volgende stelling: Moet de zorg een marktsector worden, of moet de overheid verantwoordelijk blijven? Dit moet beide het geval zijn en kan vooral met de planbare zorg. Daarbij moet de positie van de patiënt verbeterd worden. De patiënt moet beter geïnformeerd worden en zelf kunnen kiezen. De heer Hendriks zwakt dit weer af door te zeggen dat een patiënt niet wil kiezen, maar gewoon goede zorg wil. Ook vraagt de heer Hendriks zich af wie de patiënt hierin kan vertrouwen? De zorgverzekeraar niet, terwijl dit wel zou moeten, want deze maakt ook afspraken en is daardoor niet onafhankelijk. De heer van der Meer komt hierop terug door zich af te vragen hoe de patiënt weet wanneer hij goede zorg krijgt, hij wil dan

wel niet veel kiezen, maar wel goede zorg. De heer van der Meer gaat verder door te benadrukken dat omvorming tijd kost en dat in Nederland te vlug geroepen wordt dat het mislukt is, wanneer de kosten hoger uitvallen. Naar aanleiding van een vraag uit de zaal geeft hij verder aan dat men moet leren van mislukte liberalisering en er voordeel mee doen. Al met al was het een eneroverende en interessante middag, waarbij de nadruk vooral lag op het privatiseren in de vorm van geprivatiseerde ziekenhuizen. Dit was een goed voorbeeld uit de praktijk, wat gebruikt werd om de voor- en nadelen van privatisering naar voren te brengen. De conclusie was dat privatiseren niet zonder slag of stoot kan en dat het een mengvorm moet worden van overheid en markt. Hierbij moet men goed opletten dat het niet de foute kant op gaat, en er ook op dit gebied Amerikaanse situaties ontstaan. □

Govert van Gorcum

Europeanization of Governance in Central and Eastern Europe

The fall of the Berlin wall marked the beginning of massive *multiple* transitions in the countries from Central and Eastern Europe (CEE). Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia were all caught in a process of turbulent changes that would leave no aspect of their societies undisturbed. The omnipresent totalitarian state was to be replaced by a liberal democratic government and uncoupled from the structures of the Party. The free market was to re-emerge from the ashes of the centrally-planned economies. The very identity of these nations was called into question and re-defined. New borders were drawn between nations; between state and society; between public and private.

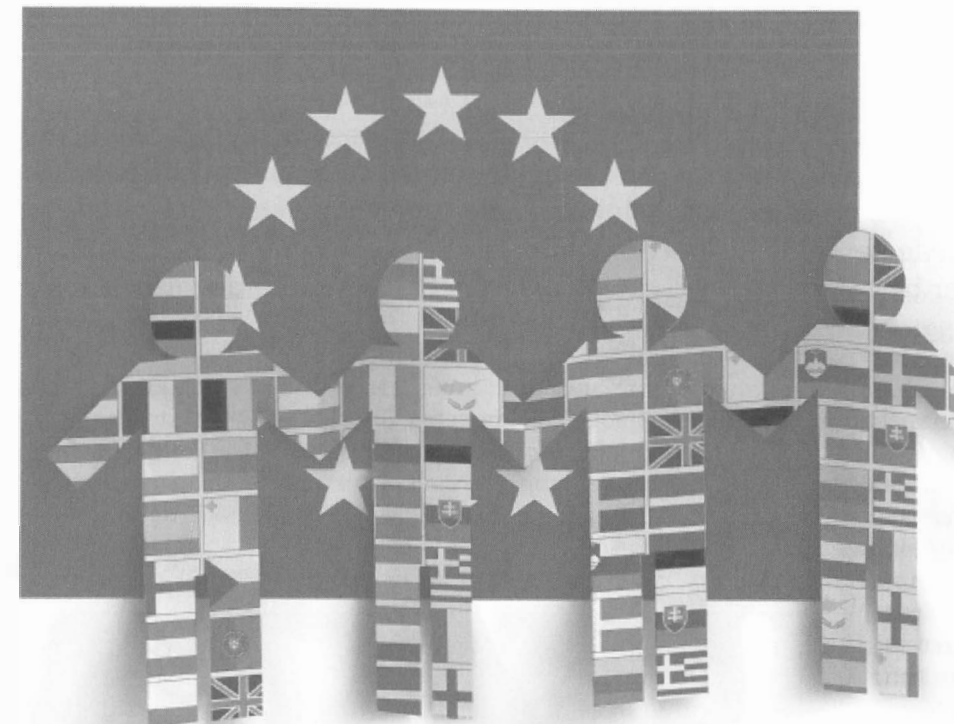
The public administrations of the former communist states from CEE have been simultaneously major agents of these reforms and objects of deep transformations. And these have been transformations that ranged from the "high" issues of designing constitutions and re-structuring the government, to the day-to-day routines of bureaucrats. At first, the mere phrase "public administration" sounded alien to the people throughout the region, and its usage was heavily contested. This was not a matter of rejection of the notions of openness and transparency conveyed by the term "public administration" as those were familiar tunes in the rhetoric of transition. Rather, the idea that public life is more encompassing than the conduct of state affairs; the rejection of the role of state apparatus as the only medium of public life; the heretical idea that there is more to administration than the enforcement of Law, were all felt to be implicit in the expression "public administration", and opposed. As a result, at least in some of the countries from CEE, the phrase "state administration" is still preferred to "public administration", "state servants" to "civil servants", and "state policy" to "public policy".

Nevertheless this "linguistic" resistance the public administrations in CEE have been fundamentally changed. The (re)introduction of statutes for the civil servants aimed at separating politics from administrations; the strengthening of local and regional self-governments; the emergence of a core executive focused on strategic policy-making; and the unloading of policy implementation to a new population of agencies are all crucial developments, visible to a varying degree in all the countries. In the course of a decade the administrative systems in CEE have been transformed from inefficient and poorly coordinated bureaucracies staffed with incompetent and corrupt officials to trusted and competent partners in the multilevel system of governance of the European Union (EU). In 2004 eight of the countries from CEE joined the EU, and at least two more will soon follow. But the last Enlargement is much more than a hallmark and a celebration of the reforms in CEE. The process of European integration is actually a major force in

framing the multiple transitions of the former communist countries. The impact of the EU has been potent and often decisive in the institutionalization of liberal societies, the creation of market economies, and the consolidation of democracy in CEE. But the impact of "Europe" has not been restricted to the grand problems of socio-economic transformations, as it might be suspected from a cursory look at the relations between the EU and the applicant countries. In practice, the EU has been involved in virtually all aspects,

"At first, the mere phrase "public administration" sounded alien to the people throughout the region, and its usage was heavily contested."

however salient or banal, of governance in CEE. How has the EU been so influential? After all, there is no *acquis communautaire* in the field of civil service. There are no European-wide rules on the structuring of government. There is no EU template for the ministerial organization. The process of Enlargement, however, has given rise to a specific mode of

relations between the applicants and the EU, with the consequences that the EU has quite a wide range of mechanisms and potential to influence the governments in CEE, even when the *acquis* is thin. Somewhat paradoxically, the impact of the EU can be greater when projected on the candidates than on the current member-states. Even if the emergence of a common European administrative space is still far beyond the horizon, in the case of CEE all the public administrations bear the marks of Europeanization. Gate-keeping has been the most important instrument in the repertoire of the EU. The conditions, set in Copenhagen in 1993, for admitting new members in the European club included the requirement for stability of institutions and administrative capacity to fulfill the obligations of membership. Vague and open for interpretation as these criteria are, they gave the EU and the European Commission in particular, considerable discretion in applying the standards, and in assessing the administrative "readiness" of the candidates. As a result, the public administrations in CEE have been exposed to direct pressures for reform, and the "governance by conditionality" have given rise to both general demands for restructuring the system and focused pressures for particular changes. In addition to this rather "Byzantine" influence method, the EU has provided massive assistance, resources, know-how and expert advice on various aspects of policy-making and implementation. These "soft" methods have proved to be also influential, although sometimes abused by the governments in CEE. A major proportion of the impact of the EU, however, has been indirect and less easy to trace. The conduct of the accession negotiations itself puts the whole governmental machinery under enormous pressure. The public administrations in the candidate countries had to transpose more than 80,000 pages of EU rules into their national legal

systems, prior to becoming members. This is no ordinary task and a few of the "old" member-states still have persistent troubles in transposing on time European legislation. The countries from CEE had to create new or to adapt myriads of rules and managing this process has changed their administration because of the novel pressures for co-ordination, strategic planning and policy preparation involved. Apart from transposition, the management of negotiations also demanded the creation of complex organizational structures and co-ordination mechanisms. Taken as a whole, the various avenues for EU influence amount to a huge potential. How much of this potential

has been realized is still not exactly known. Moreover, the experience of administrative reforms in CEE has wider implications for our theoretical understanding of institutional persistence and change. How does the exogenous European influence interact with domestic factors in steering change? Why were some countries more successful than others in transposing EU law? What is the relative impact of the EU vis-à-vis domestic pressures for change? What kind of governance has emerged in CEE? Are we to expect convergence towards a European model, or national particularities will persist? Is institutional stability punctuated only by short periods of change? I am confident that the experience of 15 years turbulent transformations in CEE can provide exciting new insights for all these questions. □

Dimiter Toshkov

Dimiter Toshkov (1978) graduated in Public Administration from Sofia University "St. Kliment Ohridski" and Leiden University. In 2004 he started a PhD research at Leiden University on the topic of transposition of EU directives in Central and Eastern Europe.

Dimiter Toshkov geeft de pen door aan Caelesta Poppelaars.

Londen...wat wil je nog meer!

Na veertig minuten vliegen kwam ik eind augustus 2004 aan in Londen om daar een maand of vier maanden een werk- en onderzoeksstage te gaan lopen. Voordat mijn stage zou beginnen had ik nog een weekje gepland om Londen te verkennen en een beetje de toerist uit te hangen. Ook moest ik in die week een kamer zien te vinden, maar dat was gelukkig in no time voor elkaar. Ik belandde in een appartementje bij mijn twee hele keurige en beleefde, maar erg leuke huisgenoten: Amy en Martin. Voor mij als directe Hollander best even wennen aan al die Engelse beleefdheidsvormen.

Om een beetje idee te krijgen van hoe Londen eruit ziet en hoe groot en druk het is, heb ik in het begin vaak de bus genomen, want door het reizen met de metro -de tube zoals hij daar genoemd wordt- krijg je daar niet echt een goed beeld van. Die eerste week heb ik me zeker niet verveeld, want er is enorm veel gaafs te zien en doen in Londen: the Houses of Parliament, de Londen Eye, Hyde Park, British Museum, National Gallery, de Tower of Londen, etc. Het was trouwens best bizar, om na twee dagen midden in Hyde Park je naam te horen en een studiegenoot tegen te komen.

Stage bij de Commission for Racial Equality

De tweede week ging ik vol goede moed naar m'n stage bij de Commission for Racial Equality (CRE) die ik via docent Jaap van Donselaar, bij wie ik ooit het seminar over extreem rechts en racisme heb gevolgd had geregeld. Opvallend vond ik dat men in Engeland over het algemeen niet erg bekend is met het fenomeen 'stagiair', zeker niet als dit studenten van de Universiteit betreft. Ik was dan ook de eerste stagiair ooit bij de Commission for Racial Equality, terwijl deze organisatie al ongeveer dertig jaar bestaat en er een paar honderd mensen werkt.

De CRE is een (overheids)organisatie die tot doel heeft rassendiscriminatie te bestrijden en rassengelijkheid te bevorderen. Zo staan ze bijvoorbeeld slachtoffers van rassendiscriminatie bij in de rechtszaal en onderzoeken vormen van structurele discriminatie binnen organisaties. Ook worden voorstellen voor nieuw beleid gecheckt op eventuele discriminatoire gevolgen en worden bewustwordingscampagnes georganiseerd. Eigenlijk zou je de Commission for Racial Equality dus min of meer kunnen beschouwen als een kruising tussen de Nederlandse Commissie voor Gelijke Behandeling en het Landelijk Bureau ter bestrijding van Rassendiscriminatie.

Binnen de CRE werkte ik in het Europese team dat de ontwikkelingen binnen het Europese sociale beleid volgt en probeert te beïnvloeden. Een andere taak van de Europese afdeling van de CRE is om aan het waarnemingscentrum voor racisme en vreemdelingenhaat (EUMC) van de Europese Unie dat in Wenen gevestigd is te rapporteren over de situatie in het Verenigd Koninkrijk. Ik draaide mee in dit Europese team en heb voor hen een databestand gemaakt met allerlei relevante informatie, zoals publicaties, activiteiten en

organisaties binnen het Verenigd Koninkrijk die te maken hebben met rassengelijkheid. Door op deze manier samen te werken met een instelling van de EU kom je erachter dat bij zo'n Europese instelling niet altijd alles op rolletjes verloopt... Voor de CRE was het handig dat ik juist in de periode augustus tot december aanwezig was, omdat toen Theo van Gogh werd vermoord. De achtergronden van de moord en de reacties in

de maatschappij wilden zij -als orgaan dat zich bezighoudt met rassendiscriminatie- natuurlijk zo goed mogelijk volgen. Hoewel op de BBC wel werd gerapporteerd over de moord en er ook in de kranten wat aandacht aan werd besteed, was het toch handig dat ik over uitgebreidere Nederlandse informatie beschikte. Verder kwam mijn Nederlands ook nog van pas omdat Nederland vorig jaar voorzitter was van de Europese Unie. Gek genoeg was bepaalde informatie namelijk alleen maar in het Nederlands beschikbaar, zoals aankondigingen en verslagen van conferenties over het Europese sociale en anti-discriminatie beleid.

Voor mij als student Bestuurskunde was het ook interessant dat er reorganisatieplannen waren. Tijdens mijn stage was er nogal wat onrust binnen de CRE, vanwege de aankondiging van de regering dat de organisatie min of meer opgeheven moest worden en zou moeten opgaan in een nieuw op te richten Commission for Equality and Human Rights. In deze organisatie zouden dan ook andere organisaties worden

opgenomen met taken op het gebied van andere discriminatiegronden zoals handicap, geslacht en leeftijd. De CRE was hier tegen, omdat in het regeringsvoorstel niet aan

belangrijke randvoorwaarden voldaan werd, bijvoorbeeld aangaande bevoegdheden en financiële middelen. Er vonden dus stevige onderhandelingen plaats met de regering; erg interessant om te volgen. Intussen is de regering aan een groot deel van de wensen van de CRE tegemoet gekomen. Het voorstel van de regering om tot één commissie voor gelijke behandeling te komen, is eigenlijk een gevolg van Europese regelgeving. In 2000 heeft de Europese Unie namelijk twee richtlijnen aangenomen

aangaande gelijke behandeling. Een daarvan heeft betrekking op rassendiscriminatie (de rassengelijkheidsrichtlijn) en verbiedt rassendiscriminatie op het terrein van arbeid, onderwijs, gezondheidszorg en het aanbieden van goederen en diensten. De andere richtlijn heeft ook betrekking op allerlei andere gronden zoals godsdienst, handicap, leeftijd en seksuele oriëntatie, maar verbiedt discriminatie op deze gronden alleen maar op het terrein van de arbeid. Omdat de regering niet wilde eindigen met zes gespecialiseerde commissies voor al deze verschillende discriminatiegronden, heeft zij dus besloten één commissie te creëren.

Scriptie

Tijdens mijn stage heb ik ook onderzoek gedaan naar bovengenoemde rassengelijkheidsrichtlijn. In mijn scriptie vergelijk ik de implementatie van deze richtlijn in Nederland met de implementatie van de richtlijn in Engeland. In tegenstelling tot veel andere lidstaten, hadden beide landen al voorzieningen en wetgeving om rassendiscriminatie te bestrijden. Toch heeft zo'n implementatieproces nog wel wat

voeten in de aarde. Ten behoeve van mijn scriptieonderzoek mocht ik na een soort selectieprocedure ook lid worden van de British Library. Dit is een van de grootste bibliotheken ter wereld. Zij bezitten bijvoorbeeld de Magna Carta uit 1215, liefdesbrieven van Oscar Wilde etc. Verder heb ik voor mijn scriptie veel interviews gehouden, met bijvoorbeeld ambtenaren en vertegenwoordigers van belangenorganisaties. Gedurende die interviews kom je er pas echt achter wat er allemaal bij zo'n implementatieproces speelt en wat de werkelijke redenen zijn geweest voor bepaalde keuzes. Soms wordt namelijk in officiële documenten aangegeven dat een bepaalde keuze wordt gemaakt vanwege reden X; in werkelijkheid speelde reden Y hierbij echter ook een grote rol. Ook interessant om mee te maken was de houding van de Engelsen ten opzichte van

Europa. Dit bleek ook gedurende de interviews. Over het algemeen voelt men zich toch wel substantieel anders dan de 'continentals'.

Londen

Als je naar Londen gaat moet je wel een dikke portemonnee meenemen, want alles is er erg duur. Zo betaal je per maand voor kamerhuur omgerekend al snel 700 euro en betaal je voor entree bij een uitgaansgelegenheid zo een euro of 23. Gelukkig had ik voor mijn vertrek naar Londen veel fondsen aangeschreven en een berg met geld binnengehaald. Als je dus ergens stage gaat lopen, probeer gewoon veel subsidie binnen te halen, want het maakt je verblijf er een stuk

“Ook interessant om mee te maken was de houding van de Engelsen ten opzichte van Europa. Dit bleek ook gedurende de interviews. Over het algemeen voelt men zich toch wel substantieel anders dan de ‘continentals’.”

leuker op!

Met ruim zeven miljoen inwoners is Londen echt een grote stad. Er is altijd wel iets te zien en beleven, zo is er elk weekend wel weer een of ander festival of ander evenement. En natuurlijk worden in deze musicalstad iedere avond voorstellingen van wel veertig verschillende musicals opgevoerd. Van Jerry Springer the Musical, waar ik gelukkig niet heen ben geweest, tot vele klassiekers als the Phantom of the Opera of Les Miserable. Naast het bezoek van een musical is ook een voorstelling van Romeo en Julliet in de Shakespeare Globe een absolute must. Verder had ik de mazzel dat ik via mijn werk voor allerlei leuke uitjes werd uitgenodigd. Zo waren mijn collega's en ik bijvoorbeeld uitgenodigd voor een Jazzconcert in de Houses of Parliament en heb ik bij Somerset House geschaatst tijdens het openingsgala. Kortom: Londen...wat wil je nog meer! □

Ine Koevoet

Zelfportret

Wim van Noort

Boven het 'zelfportret' van Arjen Boin in Bestuurskundige Berichten van april 1998 stond het woord 'Toeval' en dat predikaat is ook op mijn 'wetenschappelijke loopbaan' van toepassing.

Bij toeval heb ik in 1975 gekozen voor de studie sociologie; eigenlijk had ik liever economie of politicologie gestudeerd, maar dan kon toen in Leiden niet. (Er was in die tijd evenmin een opleiding bestuurskunde, maar ik zou er in 1975 als 'socialistisch student' niet over gepiekerd hebben om daarvoor te kiezen.)

Bij toeval werd ik in 1979 student-assistent bij de toenmalige vakgroep Algemene en Wijsgerige Sociologie; mijn belangrijkste reden was dat er dat jaar bij sociologie afstudeerrichting aangeboden werd. E. Abma assisteren bij zijn organisaties en macht. Abma gold radicale studenten en medewerkers uitwassen van de 'democratisering' onderwijs en hem is het leven dan en kan het zelf echter prima met op het spoor gezet van empirisch sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar verenigingen en sociale bewegingen.

om naar die post te solliciteren geen in mijn ogen aantrekkelijke Ik moest onder andere prof. dr. onderzoek naar particuliere destijds als de 'boeman' van wegens zijn verzet tegen en allerlei 'vernieuwingen' in het ook flink zuur gemaakt. Ik kon hem vinden en Abma heeft mij

Mede dankzij Abma kreeg ik in de loop van de jaren tachtig diverse tijdelijke aanstellingen als onderzoeker. Ik hield me onder andere met de kraakbeweging en het (grotendeels falend) 2milieubeleid bezig en mijn onderzoeksactiviteiten culmineerden in het geschrift 'Bevlogen bewegingen. Een vergelijking van de anti-kernenergie-, kraak- en milieubeweging', waarop ik in 1988 promoveerde.

Intussen was ik, wederom toevallig, halverwege de jaren tachtig verzeild geraakt in de voormalige vakgroep Organisatiesociologie/Organisatiekunde, met als grote man de organisatiesocioloog prof. dr. C.J. Lammers. Ik gaf onderwijs in de organisatiesociologie en verrichtte onderzoek op dat terrein, wat onder meer geresulteerd heeft in een door Lammers en mij geredigeerde bundel over

intermediaire organisaties en een samen met Lammers en dr. A.A. Mijs gerealiseerde totaal herziene editie van het handboek Organisaties vergelijkend onderwijs.

In die tijd maakte ik voor het eerst kennis met (studenten) bestuurskunde. De 'founding father' van de Leidse bestuurskunde, prof. dr. A. van Braam, had samen met enkele medewerkers een zelfstandige opleiding uit de grond gestampt, die in korte tijd razend populair werd. Sociologie was één van de leveranciers van het onderwijs voor studenten bestuurskunde, waarvan velen het vak organisatiesociologie volgden.

In 1986 viel als onderdeel van één van de vele reorganisaties in het hoger onderwijs het doek over de Leidse studierichting sociologie. Sindsdien was sociologie in Leiden een 'basisvoorziening', die 'dienstverlenend onderwijs' moest verzorgen voor andere studierichtingen, met bestuurskunde als (verreweg) de grootste afnemer. Ik was één van de weinige overgebleven Leidse sociologen en gaf in het vervolg ook onderwijs in de algemene sociologie, onder andere voor studenten bestuurskunde.

Ook als basisvoorziening was sociologie geen rust gegund en reeds in 1990 opperde het toenmalige faculteitsbestuur de gedachte om sociologie te veranderen in een sterfhuis. Ik assisteerde toen als secretaris van de vakgroep Lammers bij zijn geslaagde pogingen de sociologie te redden. Tijdens de laatste grote, door het faculteitsbestuur geëntameerde reorganisatie ('MOT') moest ik wederom, nu samen met mijn collegae prof. dr. J.J. van Hoof en mevr. drs. M.C. Dozy, de spreekwoordelijke barrièren op.

Het resultaat van alle tumult is dat de 'laatsten der sociologen', Dozy, Van Hoof en ik, onderdak gekregen hebben bij het Departement Bestuurskunde, waar we de 'leerstoelgroep Sociologie' vormen. Dit was een voor de hand liggende maatregel, omdat we immers vooral onderwijs aan studenten bestuurskunde geven en er bovendien een duidelijke inhoudelijke verwantschap tussen bestuurskunde en sociologie bestaat. We zijn door de bestuurskundigen gastvrij ontvangen en rekenen dan ook op een prettige en succesvolle samenwerking.

De komende tijd zal ik mijn huidige onderwijsactiviteiten voortzetten. Ik zal dus samen met mijn collega's cursussen algemene sociologie, organisatiesociologie en organisatiekunde verzorgen. Ik vind onderwijs leuk en in de regel vallen de (mede) door mij gegeven vakken bij studenten in de smaak.

Met betrekking tot het onderzoek zullen mijn inspanningen de komende tijd vooral gericht zijn op de uitvoering van het onderzoekprogramma van de 'leerstoelgroep Sociologie', dat de fraaie titel

'Paradoxen van organisatievernieuwing' heeft. Ik begeleid in dat kader een tijdelijk onderzoeker, dr. J. Meloen, die organisatievernieuwing in de non-profitsector onder de loep neemt. Mijn belangstelling gaat daarbij vooral uit naar organisatievernieuwing in de amateursport, één van de twee geselecteerde casus. Daarnaast hebben Van Hoof en ik het voornemen een geïntegreerde arbeids- en organisatiesociologische inleiding te schrijven.

Wederom min of meer bij toeval ben ik verzeild geraakt in kringen van Leidse theologen en de komende tijd zal ik samen met de Leidse godsdienstsocioloog dr. M.B. ter Borg mijn licht laten schijnen op de toekomst van religie en op religieuze polemieken. Ook houd ik mij nog incidenteel bezig met collectieve actie en sociale bewegingen.

Het zal inmiddels hopelijk duidelijk zijn dat mijn interesses niet beperkt zijn tot de organisatiesociologie. Ook vraagstukken van levensbeschouwing, zingeving en religie, de ontwikkeling van de massacultuur, inclusief de popmuziek, en veranderingen in de wereld van de sport hebben mijn belangstelling. Dit zijn thema's die bij mijn weten in de Leidse Faculteit der Sociale Wetenschappen onderbelicht zijn, hetgeen vreemd is voor een sociale faculteit. Ik hoop echter dat er in het Pieter de la Court-gebouw genoeg docenten en studenten te vinden zullen zijn die mijn belangstelling delen!

Wim van Noort

advertentie

Reactie van Van Noort:

"Ja, nu ben ik echt de laatste der sociologen bij het departement Bestuurskunde. Ik heb sinds het interview hierboven niet meer de spreekwoordelijke barricaden op gemoeten zoals met de MOT in 1995. Sinds MOT is er geen grote reorganisatie meer geweest bij het departement. Met Meloen heb ik nog wel erg prettig samengewerkt. In die tijd hield ik me ook nog op in de kring van Leidse theologen, maar daar is niet meer iets uit gekomen. De tijd liet dat helaas niet toe.

Wat me nog wel altijd opvalt is dat men als Leidse faculteit Sociale Wetenschappen nog altijd afwezig is in het maatschappelijk debat. En dat terwijl het toch zeer dynamische tijden zijn. Als je kijkt naar gebeurtenissen rondom de dood van André Hazes, de hele discussie rond de multi-culturele samenleving en de effecten van de mondialisering op de sociale cohesie. Je ziet dat het voor een sociaal wetenschapper interessante tijden zijn en ik hoop dat we als faculteit wellicht iets meer aanwezig zullen zijn in het maatschappelijk debat."

Je tijd vooruit

www.haarlemmermeer.nl

2003: 5 landingsbanen

2004: 134.000 inwoners

2007: 2 kinderen

Bij ons is er altijd wel wat aan de hand. Ben je niet betrokken bij een nieuwe landingsbaan op Schiphol, dan gaat het wel over een nieuw stuk rijksweg. Maar ook de kwaliteit van de leefomgeving en de zorg voor jong en oud bieden spannende uitdagingen. De vraagstukken zijn vaak behoorlijk complex en ontwikkelingen kunnen van de ene op de andere dag in een stroomversnelling raken.

Daarom zoeken wij mensen die hun tijd vooruit zijn. Die niet bang zijn hun tanden te zetten in een vooruitstrevend project, waarvan de lijnen nog niet compleet zijn uitgestippeld. De complexe vraagstukken binnen onze gemeente, zowel vandaag als in de toekomst, vragen om moderne, integere mensen, die durf, doorzettingsvermogen en klantgerichtheid goed weten te combineren.

Als jij je tijd vooruit bent, ben je intussen misschien al met één hand onze site aan het opzoeken. Hier vind je meer informatie over de functies die wij op dit moment graag willen vervullen. Of neem contact op: jetijdvooruit@haarlemmermeer.nl
Gemeente Haarlemmermeer, sector POI, postbus 250, 2130 AG Hoofddorp.
Tel. 023 567 62 59

Kooyker*)

**voor je
studieboeken...**

...en meer!

Breestraat 93 & 127, 2311 CM Leiden

Telefoon (071) 5160500

E-mail: bree127@kooyker.nl

www.kooyker.nl